

TURHAN



YÖN

DEVLETÇİYİZ

ATATÜRK

TÜSTAV

Cetin ALTAN
Sadık REN
Nimet ARK
Doğan AVCIOĞLU
Kenan BULUTOĞLU
Ali GEVGİLİ
Turan GÜNEŞ
Aziz NESİN
Örsan ÖYMEN
Nijat ÖZÖN
İlhan SELÇUK
Turhan SELÇUK
Mümtaz SOYSAL
Tonguç YAŞAR



BAKIŞ

Yapıcı milliyetçilik

Gerçek anlamıyla milliyetçilik, yapıcı olmayı gerektirir. Sadece his ve heyecana dayanan, akıldan uzak bir milliyetçilik anlayışı, milletin yararına kullanılabilecek enerjili ve vakti israfıtan başka bir şey değildir. Çok çetin iktisadi ve sosyal davalarla karşı karşıya bulunan Türkiye'mizde ise, bu tarz kısır bir milliyetçilik, memleketin fakatını aşan bir lükstür.

İktisadi alanda, ölüm-kalım savaşı verdiğimiz bir an bile unutmuyarak, yapıcı çözümler ortaya koymak ve ciddiyetle çalışmak, vatanseverliğin bugün ilk şartıdır.

Halbuki ne görüyoruz? Milliyetçilik ifnını ağızda geveliyen bir takım gevezeler ortaktır. Bu insanlar, milliyetçiliğin gölgesine sığınarak fikirsizliklerini gizlemeye çalışmaktadır.

Fikir fikirası gevezelerin yanı sıra, çıkar peşindeki bazı insanlar, milliyetçilik kavramının kafalardaki etkisinden medet ummaktadır. 27 Mayıs Hareketini gayri meşru göstermek telâşında bulunan miyop açığözler, milliyetçilik taslamakta. Kayseri Cezaevindekileri ticaret metali hâline getiren birkaç yayın organı milliyetçi gecimmektedir! Misaki Milli unutarak hudutlar ötesi mâceralara girişini gören kufatısı ölçücüleri, milliyetçilik iddiasındadır!

D.P. İktidarının bile zaman zaman mücahede etmek zorunda kaldığı din istismarları milliyetçi kesilmişlerdir! Ortadağ düzeninin savunucuları, demokrasinin ve sosyal adaletin düşmanları, İleri hamleleri durdurmak için, milliyetçilik müzayedesine girişmişlerdir!

Milliyetçiliği, ticaret metali veya gevezelik konusu hâline getiren bu fikirsiz kalabalığın başvurduğu metod malumdur. Karşılarına dikilen gerçek milliyetçileri, komünistlik damgasını yapıştirarak susturmak, değişimiyen metodudur. Sosyal adalet isteyen vatanseverler komünisttir. Köyün hızla uyanmasını ve istihsal gücünün artmasını sağlamak maksadıyla Köy Enstitülerini savunanlar komünisttir. Köy Enstitülerinden çıkanlar komünisttir. İnanca yaşama savaşı yapan işçiler ve sendika liderleri komünisttir. Her türlü istismara karşı dikilen vicdan sahipleri komünisttir. 27 Mayıs Hareketinin yanında yer alan devrimciler komünisttir. Hür düşünceyi savunanlar, komünisttir. Çağdaş Batı memleketleri seviyesine bir an önce erişmek için plânlı kalkınma ve devletçilik isteyenler komünisttir. Kısaca, onlardan olmayanlar, yani bu milleti İleri götürmek için çırpınan Atatürkçüler komünisttir.

Sorunuz onlara: Artan nüfusu nasıl besleyeceğiz? Açlık tehlikesini nasıl önleyeceğiz? Bu nüfusa, nasıl iş sağlayacağız? İşsizliği nasıl durduracağız? Çocuklarımızı nasıl okutacağız? Büyük şehirlerin gecekonduları hâline gelmesine nasıl son vereceğiz? Köylünün sömürülmesini nasıl durduracağız? Milli fakirlikten nasıl kurtaracağız? Milli tasarrufu nasıl arttıracacağız? Yatırımları nasıl verimli şekilde kullanacağız?

Sorularınız cevapsız kalacaktır. Fikir fikirası yaygaracılar, küfür ve iftiradan başka cevap bulamayacaktır. Halbuki sosyal huzurun gerçekleşmesi ve komünizm tehlikesinin önlenmesi, yukarıdaki meselelerin çözülmesine bağlıdır. Kısır bir milliyetçilik, memleketimizi komünizme götürecektir en kestirme yoldur.

Çıkar yol

Bugün iktisadi, siyasi ve sosyal bir çıkmazın içinde bulunuyoruz. Sayısız teminat getiren bir Anayasa ve adil bir seçim sistemine rağmen, rejim tehlikededir. İşçi hareketlerinin de gösterdiği üzere, sosyal huzursuzluk günden güne artmaktadır. Ekonomi tam bir çöküntü içindedir. Amerikan yardımının bir an için durduğunu farzedin: Benzin-

sizlikten kamyonlar, yedek parça ve ham madde sıkıntısından fabrikalar işlenmeyecektir. Büyük şehirler aç kalacaktır. Doğuda kıtlıktan insanlar ve hayvanlar birbirini yiyebilecekler.

Bu buhranlı durumda, gerçek milliyetçinin ve vatanseverin vazifesi, çıkmazdan kurtuluş yolu aramak, bir çıkar yolu bulmak için çırpınmaktır. YÖN bu gaye ile ortaya çıkmıştır. Yüzlerce Atatürk çocuğunun imzasını taşıyan YÖN'ün BİLDİRİ'si bu çırpınışın müsbet yolda bir ifadesidir. «Yeni Devletçilik» anlayış, bir kalkınma metodu olarak ortaya konmuştur.

Biz şahsen, bir adım daha atarak, demokratik bir sosyalizmin tek çıkar yolu olduğuna inanıyoruz.

Gerçekler ortadadır: En elverişli şartlara rağmen, özel teşebbüse dayanan Batı ekonomileri, çok yavaş bir kalkınma sağlamıştır. Prof. Sadun Aren'in seri yazısında belirtildiği üzere, 1860—1950 tarihleri arasındaki 90 yıllık devrede, insan başına düşen yıllık ortalama milli gelir artışı İngilterede yüzde 1.2, Fransada 0.9, Almanyada 1.4, İsveçte 1.4'ten ibaret kalmıştır. Düşük işçi ücretlerine, adaletsizliklere ve bütün dünyanın Avrupa lehine istismarına rağmen, serbest piyasa eko-

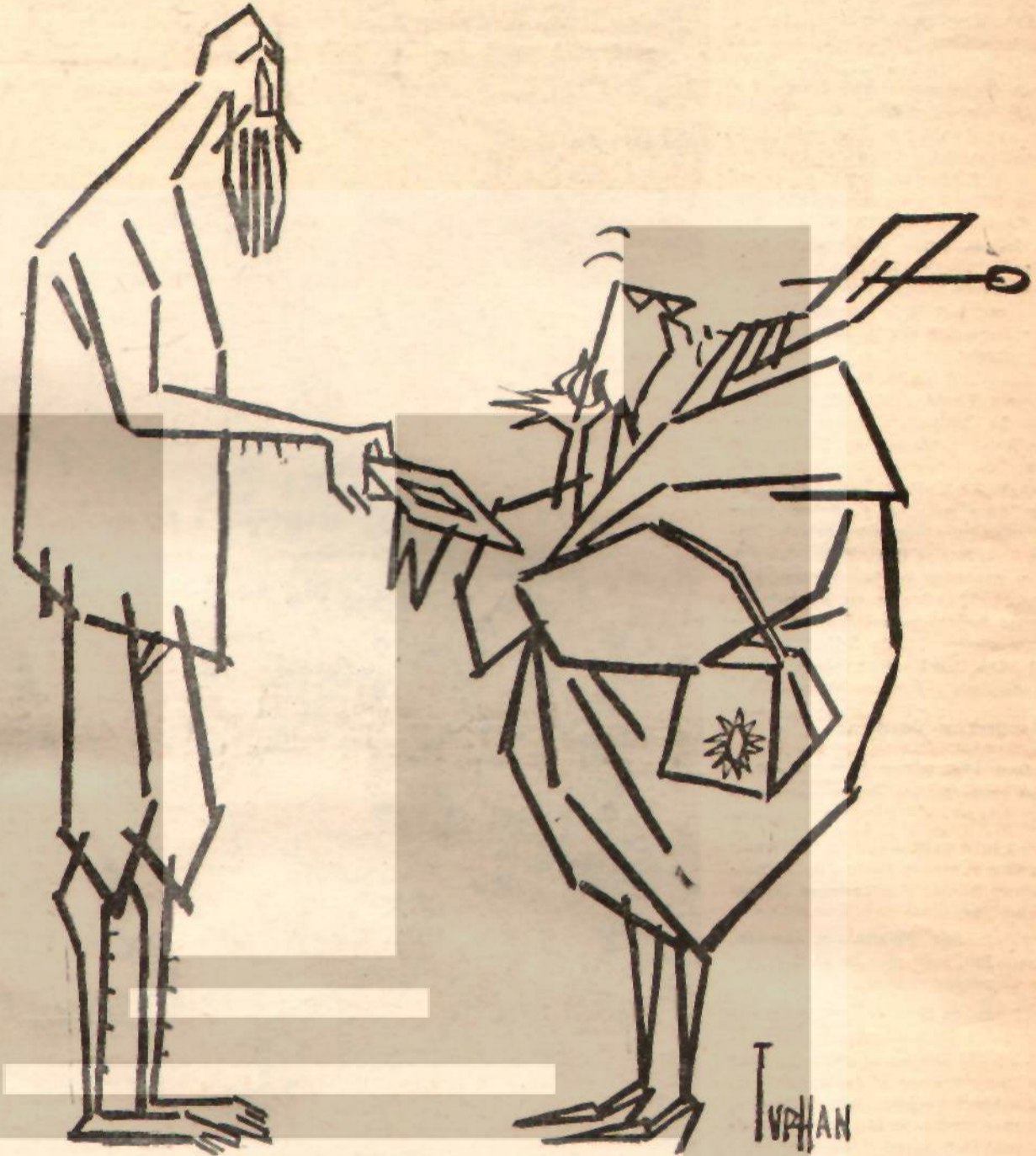
nomisi çok yavaş bir gelişmeyi gerçekleştirmişti. Halbuki nüfusu hızla artan fakir memleketimiz, bir parça ilerlemek ve Batı memleketleriyle arasındaki mevcut mesafeyi azaltmak için, asgari yüzde 5 oranında net bir kalkınma hızı sağlamak zorundadır. Tarih, özel teşebbüse dayanan bir ekonomik sistemin bu hızda bir kalkınmayı yürütmeyeceğini ortaya koymuştur. Böyle bir sistemde, plânlama yetersiz kalmaya mahkumdur. Zaman zaman görülen durgunluk ve işsizlikten kurtulmak çok güçtür. Sistem küçük işletmeleri çoğalttığı için verimsizdir. Kaldı ki, özel teşebbüse dayanan bir ekonominin az çok hızlı bir kalkınmayı sağlayabilecek tasarruf hacmini gerçekleştirebilmesi, ücretlerin düşük olmasına, fakir sınıflardan alınan vergilerin büyük müteşebbislere aktarılmasına, geniş bir himaye sistemiyle yerli sanayicilerin yüksek fiyatlı mamullerinin müstehlikin aleyhine olarak korunmasına bağlıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, uyanan ve milli refahıtan payım isteyen kitlelere, böyle bir sistem kabul ettirmek imkânsızdır.

Yavaş ve adaletsiz bir kalkınma, ge-

çen yüzyılda mümkündür, Yirminci yüzyılda, yavaş ve adaletsiz bir kalkınma, komünizme giden en kısa yoldur. Ancak sosyalizm, demokratik düzen içinde, hızlı ve adil bir kalkınmayı sağlayabilir. Sosyalizm külfet ve nimette eşitliği gerçekleştirerek, zelle gelen düşün bayramı havası içinde milletçe fedakârlığa elverişli ortamı yaratır. Çalışmayı toplumun en yüksek değeri hâline getirerek, çalışma aşkını kuvvetlendirir. Böylece, tasarruf ve yatırım hacmi artarak kalkınma hızlanır.

Liberal ekonomilerde yama gibi duran ve ekseriya süsten ibaret kalan plân, sosyalist ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır. Plâncılık, verimli büyük işletme ve kooperatifçilik hareketi, sosyalizmde en elverişli zemini bulur. Bu da milli kaynakların israfını azaltır.

Sosyalizm, tek kelimeyle, sosyal adalet içinde hızlı kalkınma metodudur. Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma ise, memleketimizi bugünkü çıkmazdan kurtaracak tek yoldur. Bunun içindir ki, sosyalizm en büyük milliyetçiliktir.



Doğan Avcioğlu

DIŞ YARDIM

Tereddüdün Sonu

Amerikalı diplomat, «Bugün basın-dan çok memnunuz. Basın doğru yolu buldu. Yalnız Kudret filân Rus yardımından söz ediyor. Ama Kudret fazla satmaz değil mi» diyordu.

Büyük elçiliğin bu yüksek memuru pek keyifliydi. O gün büyük İstanbul gazetelerinde Amerikan yardımının artırılacağı haberi çok büyük şekilde verilmişti. Halbuki İnönüyle konuşan Amerikan Büyük Elçisi ufak bir tereddülden sonra «İyi olan durum, daha da iyiye gitmektedir» demekle yetinmişti. İnönü, bir şey söylememişti.

Haber, Dışişleri Bakanlığında bir toplantıdan dönen gazeteciler tarafından getirilmişti. Böylece, 500 milyon dolarlık Rus dışyardımı hakkında günlerdir teki-zip olunmadan sürüp giden söylentilere son verilmek istenmişti. Nitekim ertesi gün Karma Bütçe Komisyonunda konuşan Dışişleri Bakanı Sarper: «Sovyetler her hükümet değişikliğinde Türkiye'ye muhtelif tekliflerde bulunur. Fakat son zamanlarda Sovyetlerin önemli miktarda yardım teklif ettikleri doğru değil. Bunlar, kendileri tarafından sağda solda çıkarılmış propagandalardan ibaret» diyerek Türk Hükümetinin tutumunu seri şekilde ortaya koydu. Pazar günü Maliye Bakanı Şefik İnan da «Rusyadan yardım almamızın bahis konusu olmadığını, Türkiye'nin yalnız Hür Dünyadan gelecek yardımlarını kabul edeceğini» açıkladı. İnan, «Memleketimize gereken yardım yapılacağından eminiz» diyerek sözlerini tamamladı. Ama Maliye Bakanı, bu sözleriyle, istenen yardımın henüz alınmadığını da açıklamış oldu. Gerçekten, basında çıkan iyimser haberlere rağmen Amerikan yardım görüşünde bir değişiklik yoktu. Fakat Türk Hükümeti, yardım konusunda konuşmak lüzumunu duymuştu.

1962 Amerikan Yardımı

Amerika, 1962 yılında hibe yardımlarını geniş ölçüde azaltmıştır normal ithalat ihtiyacını karşılamak için verilen hibe yardımları bu yıl 58 milyon dolardan ibarettir. Bunun da 25 milyonunu yedinci İthalat Programının finansmasına gitmiştir.

Halbuki geçmiş yılların yardımları, 1959 yılında 100, 1960 yılında 83, 1961 yılında ise 90 milyon dolardı.

Askerî yardım da geçen yıllara nazaran biraz dar tutulmuştur. Esas itibarıyla, günlük ithalat ihtiyacına giden, bu yardımlarda yapılan kısıntı, Türkiye'de tam bir sürpriz tesiri yaratmıştı. Halk efkârında, seçimlerden sonra yeni bir hükümet kurulunca, yardımın artacağı kanavli hükümdü. Bu kanavstardır ki Türk Hükümeti 58 milyon doların dışında, serbestçe kullanılması mümkün 91 milyon dolarlık yardım talebinde bulundu.

Amerika Türk talebini müsbet karşılamadı. İnönü'nün Amerikan Büyük Elçisiyle yaptığı uzun konuşma neticesiz kaldı. Amerika çeşitli imkânsızlıkları ileri sürerek 58 milyon doları artırmayı reddetti. Buna karşılık Amerika, ziraî mahsul fazlası yardımını artırmaya kolayca rıza gösterdi. Bu yıl Amerikadan 79 milyon dolarlık buğday ve çeşitli ziraî madde alınacaktır. Ayrıca, projelerin beşenilmesi partıyla, inşaatın seyrine göre malzeme şeklinde verilen yatırım kredileri artırılabacaktır. Bununla beraber, yatırım kredilerinin, memleketin normal İthalat ihtiyacını karşılamak bakımından önemli yok gibidir. Ayrıca yeni vergilere gitmekten kaçınan Hükümetin Bütçe açığının kapanması da, 58 milyon dolarlık yardımın artırılmasına bağlıdır. Fakat Amerika, bu tarz yardım artırmamakta kararlıydı.

Çelmeler

Dış yardım konusundaki gergin hava, bu çatışmadan sonra doğdu. Basında, Amerikanın tutumu şimdiki kadar görülmiyen bir sertlikle tenkit edildi.

Rus dostluk taarruzu böyle bir havada, Büyükelçi Rijov'un önce bakanları,



Başbakan İnönü Meclis'te

sonra İnönü'ye ziyaretiyle başladı.

İnönü, Rijov görüşmesi, yerli ve yabancı basında geniş yer aldı. Ankara mahreçli haberler, Türkiye'nin nötralizme kayabileceğini, Rusların büyük çapta ve çok avantajlı şartlarla yardım teklif ettiğini dünyaya yaydı. Söylentilerin asım öğrenmek isteyen gazeteciler, o günlerde Selim Sarper ile görüşmek hususunda çok güçlük çektiler.

Bu müphem durum, koalisyonun infisakını bekliyen mürit A.P. İleri hareketle geçirdi. Gökhan Evliyaoğlanın gazetesi, Başbakan İnönü'den «Bizim Müsaddık» diye bahsedecek kadar ileri gitti. Evliyaoğlu: «Bu memleketin hiç bir Hükümet veya Başvekil bu çeşit oyunlar yapmağa ve hele Hür Dünyaya inat için Sovyetlerden yardım almaya yetkili olamaz.» Tehdidini savurdu. Basına, Hükümetin zor durumda bırakacak çeşitli haberler sürdürilmeye başlandı. Koalisyonun bir kanadından gelen bu taarruz, Hükümetin içine kadar yayıldı. Böylece iç politika oyunları, dış politikanın soğukkanlılıkla yürütülmesini imkânsızlaştıracak hale geldi. Güçlükle ayakta duran koalisyonun yaşayabilmesi için bu zarurî idi. İşte ikinci İnönü—Hare görüşmesi böyle bir

hava içinde yapılarak Türkiye'nin dış yardım politikası kesin bir şekilde çizilmiş oldu.

Son Durum

Günlük İthalatı karşılamak için Amerikanın yeni yardımlarına güvenmiye imkân yoktur. Bu yılın 58 milyon dolarlık dış yardım görünüşe göre artırmayacaktır. Fakat Para Fonu ve Avrupa İşbirliği teşkilâtı vasıtasıyla bir miktar yardım sağlama imkânı vardır. Amerika bu mülteferarası teşekkülle temasta bizi destekleyecektir.

Halen bu mülteferarası teşekküllere ait iki heyet Türkiye'ye gelmiştir. Yardım konusu bu heyetlerle görüşülecektir. Açık vereceği Maliye Bakanı tarafından kabul edilen 1962 bütçesinin, az çok dengeye kavuşması, bu görüşmelerin müsbet bir sonuca ulaşmasına bağlıdır. Türk Hükümeti günlük ihtiyaçların yanı sıra 5 yıllık kalkınma planının finansmanı üzerinde ciddi ve kararlı durmaktadır. Planın finansmanı milli gelirün yüzde 4 ü oranında dış yardımlara lüzum göstermektedir. NATO yardımını bu maksatla istememektedir. NATO üyesi zengin memleketler tarafından karşılanacak olan NATO yardımı, he-

nüz inceleme ve zeminini hazırlama safhasındadır. Mayıs ayında Atina'da yapılacak NATO toplantısında bu meselenin daha ciddi bir safhaya gelmesi beklenbilir. Para fonu ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtı heyetleriyle yapılan temaslarda da bu mesele üzerinde durulacaktır. NATO nun zengin Avrupa üyeleri, plânla ilgilenmiş takdirde, Amerika bu konuda gereken yardımı yapacaktır. Fakat her şeyden önce 5 yıllık plânın ortaya konması lazımdır.

Hükümet, plânın dış finansmanını garanti altına almak maksadıyla Devlet Plânlama Teşkilâtını bir an önce 5 yıllık plânı tamamlamaya zorlanmaktadır.

Amerika ayrıca uzun süreli bir ziraî madde anlaşması imzalararak Türkiye'nin plân devresindeki gıda maddesi ihtiyacını karşılayabilir. Fakat yeni yılın başında Hükümetin karşı karşıya bulunduğu ilk mesele yüksek bir İthalat seviyesinin devam ettirilmesini sağlayacak ve bütçe açığını kapayacak serbestçe kullanılmasını mümkün, yeni kredilerin bulunmasıdır.

Bahis konusu kredilerin sağlanması, görünüşe göre kolay olmayacaktır. Bu da beklenenden kısa zamanda vuranmaya başlayan İnönü Hükümetinin en önemli görevini geniş ölçüde zorlayacaktır.

SIYASİ NOTLAR

İnönü'nün Çilesi

Ateş ve barut koalisyonunu yaşatmak için çırpınan Başbakan İnönü'nün bütün vakti yangın söndürmekle geçiyor. En ufak olay, büyük patlamalara yol açıyor. İnönü, ancak son dakikada ve güçlükle koalisyon bünasını havaya uçmaktan kurtarıyor. Hükümetin kurulmasında böyle oldu, af meselesinde böyle oldu, Meb'us maaşları meselesinde böyle oldu.

Şimdi Suphi Baykama, akımdaki Milletvekillerine, gençlerin sunmak istediği para torbasına el sürüp sürmediği büyük mesele hâline geldi. Günlerdir süren Baykam Aybar dihalosu ise, iktidardaki parti gruplarını karşı karşıya getiriyor.

A.P. grubu 5400 celeri seri şekilde hurpalyan, 27 Mayıs ve Kurucu Meclisi Öven Suphi Baykama, yeraltı faaliyeti yapmakla suçlandırıyor. İnönüden, Baykama zaptırapı altına alınmasını istiyor.

Memleketin zinde kuvvetlerinin hislerini Meclis kürsüsünde dile getirmekten başka günün oluyun Baykama, koalisyonun dinamitçisi sayılıyor. İnönü'nün yangını söndürmek için gösterdiği bütün gayrete rağmen, pazartesi günü, Mecliste neredeyse tabancalar patlayacaktı. İnönü, Meclise koşmak, C.H.P. ilere kaç çatmak, A.P. ilere dil dökmek, bir sürü şikâyet dinlemek, Grup Başkan Vekilleriyle ve parti liderleriyle arabuluculuk plânları tertiplenmek zorundadır.

Celal İktisadi ve sosyal meseleleri çözmesi, işsizlik ve durgunluğa çare bulması gereken bir Hükümet Başkanının enerjisi, böyle tüketilmektedir.

İşte son bir örnek:

Geçen Cuma günü Meb'us maaşları Anayasaya uygun şekilde kabul edildi. Fakat Meclis yine de biriktirince girdi. A. P. Grup Başkan Vekili Kadri Eroğan doğru İnönüye koştu, onunla 1,5 saat görüştü, Eroğan, C.H.P. hatiplerini şikâyet etti. Hatipler, uslanmaz koalisyonun bozulacağını söyledi. İnönü, yaramaz C.H.P. ilerin kulaklarını çekeceğini bildirmekten başka çare bulamadı. Ertesi gün, A.P. Genel Merkezinde, İnönü — Gümüşpala görüşmesi yapıldı. G ü m ü ş p a l a İnönüye, C.H.P. Teşkilatından, Dünya ve tutumundan, bazı üniformalı kimselerin hakaretlerinden uzun uzun şikâyet etti. Hürvatan gibi C.H.P. ye yakın gazetelerin İnönü, bütün bunları meleklerle hâs bir sararla dinledi.

Başbakan daha sonra, C.H.P. Grup İdare Heyeti ile Merkez İdare Kurulunun müşterek toplantısına katıldı. İnönü, burada da anlayış görmedi. Koalisyonu kurtarmak için İnönü'nün mecburen A.P. ye meyleden tutunu, C.H.P. ileri sınırlendirdiyordu. C.H.P. li idarecilerinin sınırlı İnönü'nün A.P. ye kayan politikasının sert tektillerine yol açtı.



Milletvekili Suphi Baykam



Milletvekili Kemal Aybar

Bütün bu patırdıdan sonra, A.P. ve C. H.P. Grup Başkan Vekillerinin pazartesi günü yatıştırıcı konuşmalar yapması, bütün milletvekillerini barışa ve uzlaşmaya çağırması kararlaştırıldı. Fakat Başkan Vekillerinin tath konuşmaları hiç bir şey kazandırmadı. Gruplar, birbirilerine daha düşman olarak, Meclisten ayrıldılar. Başka işlerle uğraşması gereken Devlet adamı İnönü'nün üç günü, boş yere harcanmış oldu. Ateşle, barutu bir arada tutmak için, daha nice değerli günler boş yere kaybedilecektir.

Eğre Taarruzu

A.P. çevreleri, Gümüşpalamın, birkaç bakan ve bol sayıda Milletvekili ile birlikte başladığı Eğre seyahatine büyük önem veriyorlar. Bu çevreler, seyahata Eğre taarruzu ismi vermişler. Taarruzun gayesi teşkilatın huzursuzluğu gidermek, Eğre seçmenleri toparlamak ve bu kuvvet gösterisi sayesinde gruba az çok çekidüzen vermek.

Taarruz, bütün piyasasının açığına rastatıldı. Tütünçüler bu yıl korunacak. Tütün müstahsilinin eline, geçen yıldan biraz daha fazla para geçecek. Seref, Gümüşpalaya aff olacak.

Gümüşpala taarruzunu, başarıyla yürülebileceği benziyor. Teşkilatın, af talepleri ve Partinin C.H.P. ile işbirliği yapmaması yaratılan tenkililer, tütün fiyatları ve satışları kadar önemli olmuyor.

Meb'us maaşları

Aylıkların birinci derecede memur maaşını, Anayasa hükmü yüzünden aşamayacağını anlıyor birçok Milletvekili, dikkatlerini maaşlarına ilgili ufak tefek avantajlar sağlamaya yönelttiler. Meselâ Ölen Milletvekilinin ailesine, bir yıllık maaş tutarı olan 28 bin 800 lira verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca, 3 aylık maaşın peşin alan Milletvekilin ödülü takdirde bu paranın geri alınmayacağı hükmü kabul edildi. Nurettin Ardicözü ve Coşkun Kirca, bu hükmü itiraz ettiler, 12 aylık ölümlük tazminatı verildiğine göre avans olarak alınan ve hizmet karşılığı olmayan istihkakın geri verilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Anayasacılar gelen, fakat Anayasaya ilgili bulunmayan bu mantıklı itiraz, C.H.P. nin Ordu Milletvekili Arif Hikmet Onafın «Bu affameler Anayasaya aykırıdır nereden çıkarıyorlar» diye celâdet göstermesine yol açtı. Fakat yine de paranın geri verilmemesi tezi, oylamada kazandı.

27 Mayısın Tasfivesi

C.H.P. dışında kalan üç partiye bölünmüş çok sayıda Milletvekili, 27 Mayıs'tan sonra yapılan her tasarrufu gayri mevrû göstermek, böylece eski devrin mevruluğunu isbat etmek gayretli içindedir. Meselâ Meb'us maaşları dolayısıyla Anayasayı çiğneme teşebbüsü, biraz da Kurucu Meclisi ve Anayasayı mevrû saymamama sonucudur. Nitekim, Millet Meclisi Maliye Komisyonu, aylıkların 2400 lira olmasına rıza gösterdiği halde, Anayasaya aykırı bir gerekçenin kabulü hususunda diretmistir.

İhtisâlin, seçimin yenilenmesi demek olduğu gerekçesiyle, Senatör Mehmet Ünalı, eski milletvekillerinin paralarının geri verilmesini istemektedir. Kayseri affı, bir şifet değil, mevrû bir hak şeklindeki talep edilmektedir. Eski Millî Birlik Komitesi üyelerine çalmak, kahramanlık sayılmaktadır. Geçmiş devrin hırsızlıklarını yargılayacak olan Yüksek Adalet Divanı, ödeneksizlikten üç aydır çalışmaz hâle gelmiştir. Divana, Meclisten, ödenek almak hemen hemen imkânsızdır. 147'lerin Hükümet tasarısından farklı şekilde, otomatik olarak geri dönmesi, biraz da M.B.K. Hükümeti tasarrufunu topyekûn ortadan kaldırmak arzusunun sonucu dur.

Meclis dışında durum daha da karışıktır. İlerinin cenazesinde askerî arabaların yuhâlanması, ihtiyatlı sayılan bazı başmuharrirlerin «Yassında işkencelerin Tahkiki» istemesi, Celâl Bayarın Kayseriden yolladığı iddia edilen direktiflerinin menşette yer alması, sayısız gittikçe çoğalan 27 Mayıs aleyhtarları gazetelerin inkılâp idaresi hakkında iftira kampanyasına girişmesi, devrinci gazetelerin yakıtılması eski devri geri getirme gayretinin sık sık görülmeye başlanan işaretleridir.

Gerçek güçlü, hesaba katmayan bu miyop davranışlar, rejimin yasama sansını zayıflatmakta, zinde kuvvetleri rejimden soğutmaktadır.

İşçi Partisi

Pazartesi günü, İstanbul İşçi Sendikaları Birliğini ziyaret eden Senato Başkanı Ürgüplü ile Birlik Başkanı Avni Erakahn arasında şu konuşma geçti:

Erakahn — Son işçi mitingini beğendiniz mi?

Ürgüplü — Miting, işçi tarihinde size şeref verecek bir toplantı olmuştur. Miting, Türkiye Büyük Millet Meclisi Üye -

leri arasında müsbet tesir yaptı. Bunun için grev ve Kolektif akdın kabul edilmesinin gün meselesi olduğunu söyleyebilirim.

Erakahn — Sizce bir İşçi Partisi kurulmalı mıdır?

Ürgüplü — Bir İşçi Partisinin kurulması mütlak surette 'azımdır.

Partilerden şimdi kesen Sendika Liderleri, esasen çoktanberi parti kurmak hususunda kararlıdır. Partiyeye, işçilerden başka, aydınların geniş ölçüde katılması sağlanacak. Başkanlığa büyük bir ihtimalle Profesör Orhan Tuna getirilecek.

Parti, Sosyal ve İktisadi alanda reformaları ve yapıcı bir devletçilik anlayışını savunacak, yeni siyasî teşekkülün İsmi Sosyal Güvenlik Partisi olacak. Fakat bu ismi beşenmeyip, Çehşanlar Partisi, İşçi ve Köylü Partisi isimlerini ileri sürenler de var.

Memur zammı

Memurların zamlarının verilmesi ümidi, hemen hemen tamamiyle son buldu. Memur Partisi C.H.P. nin Meclis Grubu zam alevhinde karar aldıktan sonra, Hükümet «İş»vi kazanmıştır. Zira diğer partilerde, zam alevhtarlarının sayısı az değildir. Hükümetteki A.P. H Bakanların ise, grubun varlığını peşlerinden sürüklemesi çâre, memurların da işçiler gibi teşkilatlanmalarını beklenir. Zam, oldukça rahat bir çoğunlukla, böylece geri kalacak.

Millî Emniyete Direktif

Bütçe Karma Komisyonunda, konuşulması vasak konuları dile getiren C.K. M.P. Senatörü Nivazi Ağırnaslı, İçişleri Bütçesi dolayısıyla, sarrı cerevanlar üzerinde durdu. Ağırnaslı şunları söyledi:

«Aşırı cerevanlarla mücadele derken, Komünizm ve Faşizm tehlikesiyle, onların arasında kalan, çeyiz Sosyalist cerevanlar ancak faşizmle çözümlenir. Millî Emniyet çalışma tarzını değiştirmelidir.»

Senatör Suphi Gürsoytrak ise, mütegalibeler üzerinde durdu. Mütegalibeyi kaldırmanın Anayasaya aykırılığı ileri sürülebilir. Fakat ferdin ferde, bir zümrenin diğer zümreye tahakkümü de Anayasaya aykırıdır. Ağaların Bütçe Komisyonundaki savunucuları, bu sözlere çok kızdılar.



Senatör Suphi Gürsoytrak

Sürgündeki ağalardan Av. Faik Bucak, ağaları şu şekilde savunuyor: «Mademki toprak reformu diyoruz, mademki sosyal adalet diyoruz da, aklımıza niye Kasım Ağa (Güleğ), niye Cavit Ağa (Oral), niye Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu), niye Hacı Ömer Ağa ve daha bunlar gibi yüzlercesi gelmiyor? Ya İstanbuldaki sermaye ağaları? Bunlar sanki da ha mı az ağa,,»

Ağaları tanıyor musunuz?

Doğunun insanları

Bir memleket varmış. Öyle bir memleket ki, yaz aylarında bu memleketin topraklarına bir damla yağmur düşmez, hayvanlar susuzluğun ne dayanılmaz şey olduğunu bildiklerinden her bahar başında orayı terk ederlermiş. Ama oranın insanları bu haktan bile mahrummuş. Mahrummuş da, içmek için su bulamadıklarından tas uzaktan, çok uzak bir şehirden getirilen karpuzların suyu ile boğazlarını iletirlermiş.

O memleketin başşehirinde bir evden her çıkamı cebine bir avuç leblebi ko-nurmuş ki, bu leblebileri alanlar bir hazineye kavuşmuş gibi sevinir, bu leblebileri günlerce uzaktaki şehirlerine binbir derdin devası diye taşır dururlarmış. Zira leblebiler, Şeyh Efendinin okunmuş, keskin nefesinden geçmiş leblebilermiş. O memleket öyle bir memleketmiş ki, orada insanlara sen kimsin, nesin, necisin diye soruldu mu, «Ben Kerevan Ağanın kuluyum. Ben Kerevan Ağanın gâvuru-yum, Ermenisiyim, Acemiyim, uşağıyım» diye cevap verirlermiş.

Gene o memleketle, öyle yerler varmış ki oralarda Devletin, Polisin, Jandarmasının adı bile okunmazmış. Oralarda ağa, çarşının orta yerinde güpegündüz adam vurulmuş da, kırk kişinin içinde işlenen bu cinayeti ne duyan ne gören olurmuş. O memleketle öyle insanlar varmış ki, Allahla kulu arasında ahret ticareti yaparlarmış ve adlarına Şeyh denirmiş. Gene o memleketle öyle insanlar varmış ki, açlıktan ölürlermiş de, «çamur-muza yakışmaz» diye devlet kapısında iş kabul etmedermiş.

Masal bu, masalı uzatmak, yılan hikâyesine döndürmek mümkün. Aklın, havsalanın almayacağı ne varsa herşeyi alt alta sıralayarak yazabilirsiniz. Bütün bunları yazdıktan sonra ben size birşey söyleyeyim mi? Bunları bu yazdıklarımı ve yazmadıklarımı ben uydurmadım. Bunlar eksikliği var fazlası yok gerçek. E-vel gerçek. Gerçek ve bu memleket Türkiye..

Türkiyemin Doğusundan, Güney Doğusundan söz ediyorum. Karpuz suyu ile su ihtiyacı giderilen yer Urfa'nın Harran ovası. Kerevan Ağa Beytüşşebab'da, inananmayan gidip görebilir. Asurlar devri-nden kalmış Keldaniler orada. Gidip on-lara kimsiniz, nesiniz, necisiniz diye sorulabilir. Hindistana gidip Sing'leri tet-kik etmeğe lüzum yok. Kerevan Ağanın gâvurları, Keldaniler hemen şuracıkta, Türkiye toprakları üzerinde. Doğumları ile ölümleri dışında vücutları su yüzü, saçları sakalları makas, tarak yüzü gör-meyen bu insanlar Kerevan Ağanın kul-ları ama, Türkiyemizin de vatandaşları. Süryaniler Mardinin Midyatında, Nestur-ler Hakkari'de. Gidin Akçakaleye baka-lım, Türkçe derdini anlatılabilir misiniz?

Ermeniden dönme Mecbure hanımın evine gidin Ankarada. Hâlâ, yan cepleri

leblebilerle dolu kürtükleri gözleri se-vinçten buğu buğu kapıdan çıkarken gö-receksiniz. Yassıada hükümlülerinden Şeyh Selâhattin inanın bu kırk küsur yıl-lık yastık yoldaşı, Bitlisli kocasının yokluğunu hissettirmemektedir. Bir za-manlar Bitlis dağlarında kocasıyla bir-likte devlete silah çeken, kocasının koru-yucu meleği olan Mecbure Hanım, hâlâ Ankara salonlarında o tatlı yarım Türk-çesiyle Adnan Bey'e gönderilen keklik ke-bablarından bahsetmektedir. Şeyh Selâ-hattin inanın, nerede olursa olsun, ister Yassıadada ister Kayseride, ister bir hastahane'de, o hâlâ Şeyh Efendi Hazret-leridir. Onun okuyup üflediği leblebiler hâlâ binbir derde devadır. Bir tek derd, Şeyh Efendinin derdi haric bütün derdler bu leblebilerden yiyenler tarafından unu-tulur.

Gidin Ağrıya, Küfrevilerden kimin ol-ursa olsun, hangisinin olursa olsun, ye-ter ki, Küfrevilerden birinin atının aya-ğından sıçrayan çamur olsun, alın, kur-şun yarasına sürün, yarayı hemen geçir-sin. İsterseniz siz buna inanmayın, ben de inanmıyorum. Ama Ağrılılar, sizin va-tandaşlarımız, benim vatandaşlarımız buna inanıyorlar. Önemli olan da zaten onların inanması...

Sarhoşluk günlerinin sevinci

10 köyün, yirmi köyün, eli köyün sahibi bir insan düşünün. E-vin değil, köyün sahibi. Tıpkı Orta — Çığdaki gibi, lipki ba-ğimsizliğine kavuşmadan önceki Kongo'daki, Katanga'daki gibi. Köyleri ve hafta köyleri ile birlikte insanlarına da sahip toprak ağaları. Halkın sırtına yapışmış, yıllar yılı emen, sömüren keneler. Hacı-lar, hocalar, istismarcılar ve mütegalli-be...

Bir Türk aydını için bunları düşünüp de dış gücürdatmamak mümkün mü? Ben-ce değil. Bu memleketi bunlardan kur-tarmayı düşünmemek mümkün mü? Ben-ce o da değil. İşte 27 Mayısın sarhoşluğu-nya devam ettiği günlerde, bu düşünce-lerdedir ki Doğu Anadolu'dan koparılıp Batı Anadolu'ya sürülen 55 Ağanın nakli işlemini özünüyle karşılamıştım. Nakli, mecburi iskân, tehcir ne demek diye dü-şünüyordum. Ele geçmiş 55 tane Ağa... Tehcir ne demek? Bunları asmak gerek, asmak! Bu memleket toprakları üzerin-de artık bunlara hayat hakkı olmamalı diyordum. Bu fikirde olan sadece ben de değildim. O günlerde benim gibi düşünen pek çok insan vardı. Bizler o günlerde Vatanın hastahanelerden kurtulması için mikroplardan temizlenmesi tezinin şam-piyonlarıydık.

Düşünün bir kere, Milli Birlik Kom-tesi bir yaraya daha neşterini vurmuştu. Doğu Anadolu'da, toprak ağası, din istis-marcısı, mütegalibe ve memleketi mazur ne kadar insan varsa temizlenecekti. Sür-atle sosyal ıslahata gidilecek, topraksız köylü topraklandırılacak, falanın kulu, filanın kölesi diye yüzyıllar boyu kendir-sine benliği, hafta insanlığı bile unuttu-rulmuş vatandaşlar, vatandaş olmanın, haysiyetine kavuşturulacaktı.

Uzun uzun incelemeler yapılmıştı. 105 sayılı Kanun hükümlerine göre her-şey ince elenip sık dokunmuştu. Sonun-da da Doğu Anadolu'nun 55 çabas başı koparılıp atılmıştı. Sürülenlerin sayısı 45 veya 55 değildi, 55 kişi seçilmişti. Bu rakam da gösteriyordu ki, yapılan seç-me son derece iltihazlı yapılmıştı. Tam gerçek mazur insanlar seçilip ayıklan-mıştı. Ne diyordu el birliği ile ve var gücümüzle alkışladığımız 105 sayılı ka-nun? Diyordu ki:

«Dini his veya gelenekleri veya ya-

bancı ideolojileri âlet etmek veya şiddet kullanmak suretiyle ikbâr ve gâhımın veya maliki veyahut ziyâde-ki bu gayri menkulün bulunduğu me-kâda yaşayan halkın tamamı veya kısmı üzerinde tesis eylediği nüfuzı yanarak,

A O mntaka seknesini maddeten ya manen tehdit ettiği veya bu- runu bozacak sair hareketlerde bul- duğu veya istismar eylediği yahut,

B Fertlerin hukukuna tecavüz veya tahakküm veya tegallüp haklarını kullanmalarında iradele- müessir olduğu yahut...

C Millî menfaatlere zarar veya herhangi bir faaliyette bulun- Mahallin en büyük idâre âme- sorumluluğu altında emniyet mak- tarafından yapılan tahkikat neticesi- bit olanlar ile bunların dördüncü- ceye kadar kan ve sıhri hısımların- lüzüm görülenler..... O mntaka bir daha gelmemek üzere, yurt- başka yerlere..... nakil ve iskân- dilirler.»

Elibeş değil ellialtı!

27 Mayıs sabahını takip- günlerde Türkiyenin her her yerinde olduğu gibi Anadoluda, Güney Doğu doluda o günler için müzir olabilecek askerî muhafaza altına alınmışlardı. 27 Mayısın masum bir icraatı idi. tarafından yüzde yüz tasvip edilen Mayısın masum bir icraatı idi. Halk- rafından yüzde yüz tasvip edilen 27- yis elbette ki bir takım tedbirler alın- vermeyecekti. Nasıl İstanbul'da Balı- cı nasıl Ankarada Harbiye ve Samsun



Doğu halkının başlıca meselelerinden biri «Hükümet kapısına düşecek işlerdir. İşte «Hükümet kapısı» önünde



IZ?

cebir met- ol- anta- bir da- ve- buzu- ndu- ettiği ile erine- cecek luğu, rinin mları l sa- dere- ndan kaya- nde n e- eden men Doğu Ana- ekler Bu, Halk 27 k ta- Ma- acak- nkün num- rikış-

la var ise, Ankaranın doğusunda kalan yurt parçası için, de Sivas Garnizonu vardı. Yakalanan buraya tıkuyordu. Sivasta toplananların sayısı yüzken İkiyüz, Üçyüz oldu. Kabardıkça kabardı.

27 Mayısın bu tasarrufunu 105 sayılı kanun taktik etti. 105 sayılı kanuna göre de çıkarılan bir kararname ile önce 55 ağa ve Şeyh, bilahare bir şeyh daha, yani ceman 56 kişi Doğudan, Batıya tehcir edildi. Aslına bakılırsa tehcir edilenlerin sayısı elliialtıyı da geçiyordu: 105 sayılı Kanuna göre tehcir edilen ve kanunu «Ellibesler» kanunu diye tesmiye eden ilk ellibeş kişinin dışında, aynı kanun hükümlerine göre ayrı bir kararname ile Diyarbakırdan Batıya nakledilen elli altıncı zat — Diyarbakırlı Zeynel Abidin Burak — tek başına sürgün edilmemişti. Yanında «frad—ı ailesi de vardı ve böylece 105 sayılı kanun tatbikine girenlerin sayısı altmışı falan rahatça bulunurdu.

Pek çoğu tevkif müzekkeresi bile yokken tevkif edilen, bir vildan fazla zaman Sivas Garnizonunda alkonulan 55 ler, bilahare çıkarılan bir Kararname ile Batı Anadolu'nun muhtelif yerlerine serpiştirildiler. Kimi Bekkestre, kimi Bursaya, İzmire, Zonguldak'a, Ispartaya, Eskişehir, Antakya, Kastamonu'ya vs. Bunlar sadece buralara serpiştirilmekte de kalmadılar. Muhtelif suçların sanıkları olarak mahkemelere de verildiler. Kendilerine isnat edilen suçların haddi hesabı yoktu. Kaçaklık, cinayet, tehdit, nüfuz kötüye kullanmak, dinî siyasete şifet etmek, haksız İktisad, svirici cereyanlara ön avak olmak vs. vs...

Sürüldükleri yerde çoğu tutuklu olarak yargılanan 55'ler verildikleri mahkemelerde teker teker beraet etmeye, serbest bırakılmaya başladılar. Bugün

artık muhakemesi devam eden hemen hemen içlerinde yok gibidir.

Dağ taş bunların

55 ler sürüldüğü zaman İleri sürülen şeyler şunlardı. Bu a - danlar dinî siyasete şifet etmişlerdi. Halkın üzerinde baskı yapıyorlardı. Tapusuz arazileri değil tapuluları bile zapt ediyorlardı. Halkı bir köle gibi kullanıyorlar, İktisaden sömürüyorlar, gelişmesine imkân vermek istemiyorlardı. Devlet otoritesine karşı geliyorlar, ne olduğu açık olarak söylenmeyen, söylenemeyen dış cereyanlara aracılık yapıyorlardı. Bu ağaların ve Şeyhlerin Doğudan sökülüp atılması, Doğu Anadolu'ya geniş bir nefes aldıracak, orada yaşayan insanları insanlığına toprak sahibi olmayanları toprağa, hürriyet sahibi olmayanları hürriyete kavuşturacaktı. Artık ağalar köylerle birlikte o köyün insanlarını da birlikte satamayacaklardı.

Tatlı rüyaları bunlar...

105 sayılı kanun gereğince, İmar ve İskân Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı derhal faaliyete geçtiler. Eh, her ağanın, her şeyhin yüzbin dönüm toprağı olsa, elli - beş tanesinin elinde, beş, beşbuçuk milyon dönüm arazi var demektir. Bunların bu arazileri derhal kamulaştırılacak, şayet ellerinde tapusuz arazileri varsa bunlar geriye alınacak, tapuluların parası ödenecek ve sonra bunlar topraksız köylüye dağıtılacaktır. Toprak dağıtıldıktan sonra gene devlet eliyle, ağalardan satın alınmış çift çubuk da köylüye kredi ile verilecek, ortaya küçücük küçücük köy işletmeleri çıkarılacaktır. Tarım Bakanlığı Vanda ağalardan alınmış toprak üzerinde bir Zirai Teknik Okul açacaktır.

27 Mayıs havasının devam ettiği günlerde görülen toz penbe rüyalar bunlardı. Artık Doğu Anadolu uyanacak, kalkınacaktır...

Aradan iki yıla yakın bir zaman geçtikten sonra bugün varılan sonuç şudur: Toprak ağası, mütegalibe, şeyh, hacı, hoca diye tehcir edilenlerden sadece 14 tanesinin Doğu Anadolu'da toprağı olduğu görülmüştür. Bu toprakların en geniş de beş kardeşli bir alıye aittir ve hiç bir şekilde 30 — 35 bin dönümü geçmemektedir. İmar ve İskân Bakanlığına bağlı Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü, 1961 sonuna kadar 55 ağadan 67217 dönüm toprak alıp kamulaştırmış, bu topraklar için 228803 lira ödemiştir. Yapılan çok sıkı bir taktik ve tetkik sonunda 55 Ağanın elindeki toprakların 75146 dönümünün hazineye ait olduğu tesbit edilmiş, bu arazi de Hazine tarafından geriye alınmıştır.

55 lerin içinde arazisi olanlar şunlardır: Vanda Kınyas Kartal, Hamit Kartal ve diğer Kartal kardeşler, Akdağ

Zeki Bayer, İamil Peker, Adıyaman'da Zeynel Turanlı (8000 dönüm), Erzurum'da Ali Rıza Fırat, Şeâ - hattin Fırat, Urfada Ali Bucak, Mihtat Bucak, Hasan Bucak.

55'lerden kalan kısmının bir ikibin dönüm bile arazisi olmadığı aradan ancak aylar ve aylar geçtikten sonra tesbit edilebilmiştir. İçlerinde öyleleri vardır ki, bir dönüm, değil bir karış bile toprağı yoktur. Meselâ Hakkâri Hüseyin İleri...

Şimdi sözü Ağalara bırakalım. 55'lerden meselâ bir Faik Bucak ile konuşsanız size şunları söyleyecektir:

«Benim toprağı yoktu ki toprak ağası olayım. Hayatımı avukatlık yaparak kazanıyordum. Yıllarca da bu memlekette hâkimlik yaptım. İşte bizim ağaların kaç dönüm toprağı olduğu da meydana çıktı, iyi ama bu memlekette madem ki toprak reformu diyoruz, mademki Sosyal Adalet diyoruz, aklımıza niye Kasım Ağa (Gölek), niye Cavit Ağa (Oral), niye Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu), niye Hacı Ömer Ağa ve daha bunlar gibi yüzlerce gelmiyor? Bunların toprakları bizimki - lerin topraklarından yüzlerce defa büyük. Ya İstanbultaki sermaye ağaları? Bunlar sanki daha az mı ağa?»

Göye neydi?

55'ler sürülürken gaye ne idi? Sosyal bir İktisad reformu yapabilmek. Orta Çağın Türkiyede hâlâ yaşayan düzenini yıkmak, Ağalık, şeyhlik müessesesini yok etmek. Yirminci Yüzyıl düzeninde Devlete direnmenin bir faydası olmadığını anlatmak ve vatandaşların sömürülmesine, istismar edilmesine, insanlık hay-siyetinden uzaklaştırılmasına engel olmak.

2510 sayılı İskân Kanununa ek Mecburi İskân Kanunu çıkarılırken söylenenler aşağı yukarı bunlardı. Bu konuda bütün Türk aydınları, bütün Türk basını aşağı yukarı ittifak etmişti. Atılan adım, imtiyazsız, sınıfsız bir köle olma yolunda atılan adamlardan biriydi. Bir bayrak altında, bir vatan üstünde yaşayan ve gerekirse bunun için ölecek insanlar olarak, Türk Vatandaşları olarak İleri doğru bir adım atılmıştı inandı - yorduk.

Öyleyse şimdi dinleyin, Hani şu mecburi İskana İtibî tutulan 55 Ağa ve şeyh var ya, hani şu kısaca, «Ellibesler» veya «Ağalar» dediğimiz insanlar. Bunların hepsi ile teker teker konuşun, dinleyin - çekleriniz şunlar olacak:

«Şecerelerimiz araştırın, asıllarımıza gidin. Bakın bakalım ne göreceksiniz? Biz 55'lerden bir tekimizin bile anadilimiz Türkçe değildir. Bir tekimiz bile soyca Türk asıllı değildir. Buna ne buyuyorunuz? Biz kürdüz, bu bizim elimizde olmayan birşey. Tanrı bizi böyle yaratmış. Ama biz aynı zamanda Türkiyeliyiz, bu topraklar üzerinde doğmuşuz,

İrken kürdüz ama Kürt milliyetçiliği peşinde değiliz. Devlete sadık kalmaya kararlıyız. Hal böyle İken koskocaman bir Doğu Anadolu, Erzurum, Van, Ağrı, Adıyaman, Urfas, Bitlis, Diyarbakır, Mardin, Hakkârisi, Kars ve Siirt ile koskocaman bir vatan parçası, bütün Anadolu'nun en az dörtte biri, bu kadar geniş bir bölgeden ağalar ve şeyhler toplanıyor. Tam 55 tane ağa ve şeyh toplanıyor. Bizler toprak ağası, bizler mütegalibe, bizler din ticareti yapıyormuşuz, bizler halkı ezmiyormuşuz, bizler siyasi nüfuz sahibi ve belki de kökü dışarda cereyanların melun propagandacılarınıu - şusuz .Kabul. Pekî ama, nasıl oluyor da koskoca bir Anadolu'nun dörtte biri genişliğinde bir toprak parçasından toplanan 55'inin içinde bir tek Kürtten başka insan çıkmıyor?

Bizim toplandığımız bölgede, ana dilleri Türkçeden başka olan, Arapça, Lazca, Acemce hatta Ermenice konuşulan bu asıllardan gelme insanlar da yaşıyor. Bunların içinde de hiç ağa ve şeyh çıkmıyor. Bunlar toprak ağası olmuyor, mütegalibelik etmiyor, din ticareti yapmıyor, halkı ezmiyor da, garip tesadüf yalnız Kürt asıllı biz ellibeşer ağa ve şeyh olarak özel bir kanunla özel bir kararname ile Doğudan alınıp Batıya sürüldüyoruz.

Şimdi biz Doğulu ağalar, hepimiz de yıllar boyu, iç politika olaylarına karışmışızdır. İçimizde politikadan beri durmuş bir kişi bile yoktur. Yıllar boyu ta 1946'da başlayan ve hâlâ devam eden demokrasi tecrübesi içinde, ya şu, ya da bu partiyi tutmuşuzdur. İçimizde eski milletvekilleri, eski Parti İl Başkanları, İlçe Başkanları, Belediye Başkanları vardır. Fakat sürülenlerin, 54 ü D.P. ye kayıptır. Sadece birimiz, Avukat Faik Bucak, C.K.M.P. ye kayıptır. Ama onun da ailesi hep D.P. İdirdi»

İşte, 55 ler hikâyesi, bir kaç gerçek anlamıyla ağa olan, 54'ü D.P. ye mensup, 55 Kürt asıllı vatandaş etrafında dönmektedir. Bütün ağalar değil, bir kaç ağa sürülmüştür.

Sürgün, tek başına zâaten ağa meselesini çözemezdi. Fakat 55 lerin sürülmesinde, öyle görünüyor ki ağalık müessesesini kaldırılma düşüncesi pek az rol oynamıştır. Ağa meselesi, Ortaçağ çıplaklığıyla ortada durmaktadır ve bir müddet daha duracaktır. Duracaktır, zira yeni Hükümet, ağalığı kaldırmak yerine ağaların dönüşünü sağlamak çabası içindedir. Ağaların korunması, «Kayseri affı» gibi, artık partiler üstü bir davadır.

Ağanın yerine kooperatifi ve teşkilatlanmış çiftçiyi koyan köklü bir toprak reformuna girilmesi fikri ise çoktan unutulmuştur. Doğu, Şeyh Efendinin okunmuş üflenmiş leblebileriyle, eski Do-



hikâyesi Doğu İler...

REJİMİN GİZLİ HASTALIKLARI

DEMOKRAT PARTİ NEYDİ ? ...

Seçenler ve seçilenler

19 Mayıs 1945 günü, Sayın İsmet İnönü, Gençlik Bayramı dolayısıyla söylediği nutukta yeni siyasi partilerin kurulabileceğini duyurduğundanberi, açılan siyasal devreye «çok partili hayat» adı verilmiştir.

CHP liderinin, daha doğrusu o zaman Türk toplumunun başında bulunan kişinin vermiş olduğu çok partili hayat kararı, bazı müfrit çevrelere bir tarafa bırakılacak olursa, genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır.

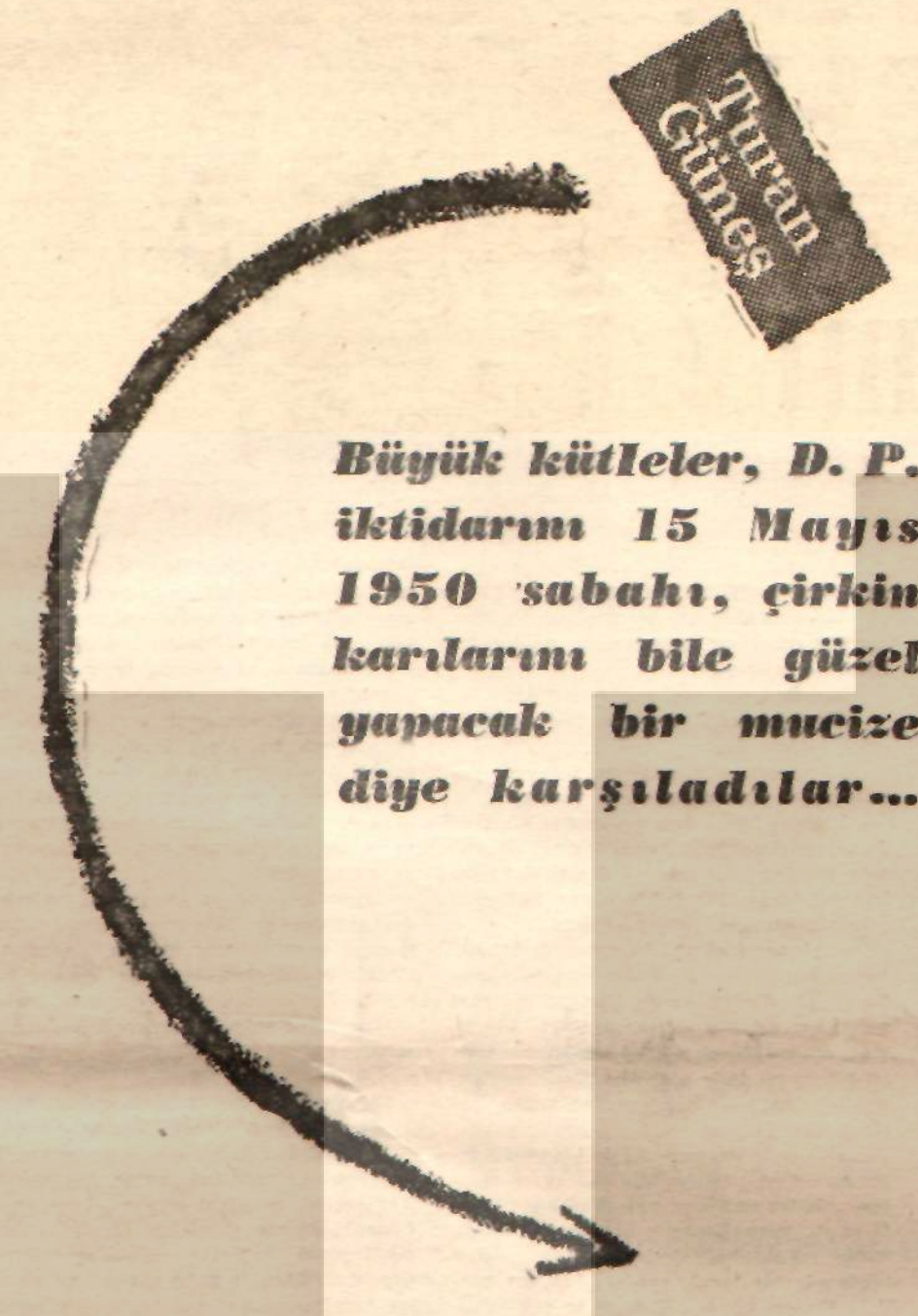
Fakat kısa bir zaman içinde ümitler ve iyimserlikler yerini hayal kırıklığına ve kötümserliğe bırakmıştır. Demokratik düzenin başlangıcı ile beraber Türkiye'de yirmidört senelik Cumhuriyet ve Devrim idaresinin getirdiği kıymet hükümleri tartışma konusu olmağa başlamıştır. «Çok partili hayat»a geçiş, daha belki hiç kimse düşünmezken, İnan eden «millî şef», zulmün, istibdadın mümessili olarak deşet saçıcı hücumlarla karşı karşıya kalmıştır. Genel olarak CHP, «yirmi yedi yıldır milletin karnını emen bir teşekkül» diye itham altına alınmıştır. Bir kelime ile «demokratik düzen, bir kavga ve savaş hâline gelmiştir. Bu savaşın karşılıklı kuvvetlerinden biri olan DP, bir çul gibi süratle büyümüşür. Netice itibarıyla da, Türk demokrasisi hiç de İngiltere'dekine benzemeyen bir mahiyet kazanmıştır.

Türk siyasal hayatının belibabı dönüm noktalarından biri olan DP'nin kuruluşunu, bir sel hâline gelişini ve kısa bir zaman zarfında mücadelelerin bir savaşa dönüşünü anlayabilmek için, öyle sanıyorum ki, şimdiye kadar hâdiselere uyguladığımız bakış açısını değiştirmek gerekmektedir. 1946 danberi Lütfin Dikkatimiz, gerek parlamento içinde, gerek parlamento dışında, partilerarası münasebetlere, mücadelelere ve liderlerin tartışmalarına çevrilmiş bulunuyor. Partilerimiz ve başlıklarımıza basiret tavsiye eden binlerce gazete makalesi çıkmıştır. Liderlerin medeni ve anlayışlı davranışları zaman zaman hepimizi ümitlere sevk etmiş, tekrar kavgaya başlamaları ise ümitlerimizi kırmıştır.

Dikkat nazarlarımız böylece iktidar ve muhalefet teşekküllerine çevrilmiş olduğu içindir ki, dertlerimizin devasını da iktidarda bulunanların kökünü kesmeyecek, muhalefette bulunanları koruyacak bir Anayasada gördük. 1924 Anayasası ile demokrasi olamayacağı ve İnönü'nün Anayasaya gerekli teminatları koymadan çok partili hayatı İnan etmesinin bir hata olduğu çok defa İleri sürülmüştür. Böylece gözlerimiz daima seçilenlere veya seçilmek isteyenlere, yani iktidara ve muhalefete takılı kalmıştır (İktidar ve muhalefet terimlerinin Türk siyasal hayatında bu derece yer tutması hiç çekici bir olaydır; bu devim, daha çok İngiltere'de kullanılmaktadır. Bu da bizim suurluğumuzda hangi sistemin âlemini duyduğumuzu göstermektedir). Seçilenler ve seçilmek isteyenler üzerinde durduğumuz hâlde, seçmen kütlelerine bir defa olsun bakmadık.

Halbuki, Türk siyasal hayatının 1946 da cereyan eden asıl önemli olayı, yeni partilerin kurulması değil, «genel oyun»un kabul edilmesidir. Yahu, başka bir deyimle, bütün vatandaşlara, kütlelere oy hakkının tanınmasıdır. Hukukî tarifleri ve faraziyeleri yanında, bir sosyolojik vakia olarak da demokrasi budur. Bir memlekette birden fazla partinin bulunması, hatıf parlamenter düzenin mevcudiyeti, o ülkede demokratik düzenin bulunduğu anlamına gelmez. İngiltere'de partiler ik isardır mevcuttur; parlamenter düzen belki ondan da vaşlıdır. Fakat vatandaşların oy hakkından bahsetmek için en azından ondokuzuncu yüzyılın sonlarına gelmek lazımdır.

YÖN, 10 Ocak 1962



Kütlelerin isyanı

Genel oyla birlikte, parlamentoların da, siyasal hayatın da havası ve istikameti tamamen değişmiştir. Yeni seçmen kütleleri, içinde buldukları sefaletten kurtulmak amacıyla, oy hakkını başlıca vasıta saymışlardır. Parlamentoları da eşraf temsilcileri veya güşide hukukçular yerine, bu fakir sınıfların temsilcileri veya onları temsil ettiklerini iddia eden demagoglar dolmuşlardır.

Türkiye'de de mevcut Anayasa ne olursa olsun, genel oyun kabulü ile, o güne kadar siyasal iktidarın dışında kalmış olan büyük kütlelerin, toplum hayatını bir baştan bir başa değiştireceği, Devleti kendi arzu ve ihtiyaçlarının vasıtası yapmağa çalışacakları muhakkaktı. Demokratik düzene girerken öyle sanıyorum ki, asıl unutulmuş önemli nokta bu olmuştur.

Bu bakımdan, Demokrat Partiyi, bir partiden çok bir «olay» olarak görmek daha yerinde olacaktır. Bu siyasal teşekkülün başındakiler kim olursa olsun, hatıf hangi fikirleri temsil ederlerse olsunlar, D.P., sadece, bir «kütlelerin isyanı» olayı olarak karşınıza çıkmaktadır.

Bu «kütle isyanı»nın sebepleri nelerdir? Bunu ciddi bir incelemeye tâbi tutmak gerekmektedir. Ben burada sadece genel sebeplerden bahsetmek ve bunları açık tartışmaya sunmak istiyorum.

Birinci sebep, şüphesiz, Türkiye'nin bir «iktisaden geri kalmış ülke» oluşudur. Genel olarak kadere râzi, teşekkül içinde yaşadığı sanılan kütleler, kendile-

rine bazı haklar tanıdığı anda birdenbire dâvâci ve talepci hâle gelmektedirler. Türkiye'de işçilerin sendika hürriyetine kavuşur kavuşmaz hızla teşkilatlanabildikleri mâlumdur.

Kendilerine oy hakkı tanınca, kütleler, büyük bir hızla, Devletten çok şey talep eder olmuşlardır. Ucuz hayat, fazla gelir, bütün unsurlarıyla refah, derhal yerine getirilmesi gereken ihtiyaçlar hâline gelmiştir. Önemli nokta, bütün bunların, oy hakkı vasıtasıyla Devletten istenmesidir.

CHP'nin kabahati

İkinci bir sebep, bundan önceki yazımda açıkladığım gibi, CHP'nin bünyesi olmuştur. Bir memur ve eşraf teşkilatlanması hâlinde görünen Parti karşısında, kütleler, siyasal ve toplumsal hayatın dışında kalışlarını bilhassa bu partiden bildirmişlerdir. D.P.'li kütlelerin hızla büyümesi ve CHP'nin karşısına bir husumet cephesi gibi dikilmesi karşısında, bir kısım CHP'ler ve memurlar irkilmişler ve DP'ileri, «Hasolar», «Memolar» yahut «baldiri çıplaklar» diye adlandırmışlardır. Bu ise, fakir sınıflarda, CHP husumetini daha da kuvvetlendirmiştir. Demokrat Parti liderleri de, bu temel tepkiyi sonuna kadar kullanmışlardır. «Ey kasketli, kasketli» diye şifirler yazılmış, DP'nin külevî karakteri daha da belirli bir hâl almıştır.

Kurulu sosyal düzene veya CHP'ye karşı bu isyanın diğer bir sebebi de, belki devrimlerdir. Türk toplumunu bir İslâm cemaati olmaktan çıkarıp Batı medeniyetine sokan devrimlerin bazı çev-

relerde ciddi bir husumet uyandıracak muhakkaktı. Genel oy, bu husumeti açık bir hâle getirmişti. Fakat kütleleri isyana itici kuvvet olarak «irtica» pek önemsemiyorum. Onbeş yıllık «demokrasi devri», kütlelerin sadece irtica ile harekete geçirilemeyeceğini göstermiştir. Eder vanılmıyorsam, irtica, Demokrat Partinin yayılmasından çok, teşkilatlanmasında rol oynamıştır.

DP'nin, bu sebeplerle, CHP karşısında bir teşekkül olarak gelişmesi Türk siyasal tarihi bakımından müthiş bir vanaşlığın da kaynağını teşkil etmiştir. CHP, muhtevası hiçbir zaman rahatlıkla tesbit edilmemekle birlikte, Devrimci, batıcı ve devletçi bir teşekküldü. Bu bakımdan, nazari plânda, asıl büyük kütlelere hâzbeden bir parti olması gerekirdi. Halbuki, dayandığı unsurlar bakımından bu husus gerçekleşmemiştir. Binaenaleyh, kütleler, CHP'nin tamamıyla aksi istikamette gödeceğini İnan eden bir partinin peşine takılmışlardır. DP daha başlangıçta, CHP'nin devletçi vasfını aşır bir tasarruz baskısı altına almıştır. Gerçekte, her biri büyük kütleleri nesinde şifikle-meye yeter sayılması gereken Altok vatandaşları, hürriyetinin ve fakirliğinin kavnağı gibi gösterilmiştir.

Kütlelere ihanet

CHP'ye muhalefetin bilhassa Toprak Kanunu görüşmeleri ile başladığı hatırlanacaktır. Bu, daha başlangıçta, DP liderlerince tutulan istikametini nasıl kütle menfaatleri aleyhinde olduğunu göstermeliydi. Fakat, «kütlelerin isyanı» vakiası, liderlerdeki fikir yapısını sonuna kadar örtmüştür.

DP'nin CHP'ye aksi istikamette bir teşekkül oluşu, kütlelerce yadırganmamış olmak bir yana, teşkilatlanmasında kendisine büyük faydalar sağlamıştır. CHP'nin yirmiyedi yıllık devresinde, oldukça disiplinli bir Devlet düzeninde, kendilerine kâfi miktarda «okun» tanınmadığı inancında olan zümreler, DP'de yer almışlardır. DP'nin devlet müdahalesini azaltacağı kanaatiyle, Cumhuriyet devrinde bir hayli çöğalmiş olan sanayici ve tüccar da bu partiye girmiştir. Kasaba ve illerde, yine Cumhuriyet idaresi devrinde gelişmiş olan yeni zenginler ve yeni esnaf, hem DP'nin iktisadi yönü, hem de buldukları yerlerin hiyerarşisinde mevki kazanabilmek şansı bakımından yeni teşekküle katılmışlardır. CHP eşrafına karşı olan kütleler, netice itibarıyla yeni eşrafı teşkil eden bu zenginlere ve esnafa pek uzaklık duymamışlar. Aksine, içlerinden çıkmış olmaları bakımından onları bir çeşit temsilci gibi görmüşlerdir. Devrimlere karşı olan muhafazakâr zümreler de, kendi emellerinin DP içinde gerçekleştirileceğini sanmışlardır.

Bunun yanında, CHP'deki kadro tıkanıklığı mekanizmaya bir çeşit irsiyetin hakim oluşu Cumhuriyet idaresinin yetiştirdiği dinamik, enerjik ve gelecek için iyi bir kadro teşkil eden kusakları da büyük ölçüde DP'ye kacırmıştır.

Bütün bu zümrelerin peşine takılan büyük kütlelerin doğurdıkları sel karşısında, CHP dayanamamıştır. Hatta, büyük küllenin yararına bir teşekkül olmak istediği hâlde, kendisinin tabii seçmeni gibi görünenlerin, bambaşka bir istikamete yönelmeleri «ahlarında ve gönüllerinde bir acılık doğurmuştur. 1950 seçimlerine, «kütlelerin isyanı»ndaki gerçek sebepler anlaşılmasından girilmiş ve DP iktidara gelmiştir. Büyük kütleler ise, aziz dostum Fethi Çelikköş'ün dediği gibi, DP iktidarını, «15 Mayıs sabahı, çirkin karılarını bile güzel yapacak bir mucize» olarak karşılamışlardır.

Gelecek yazımda, bu mucizeye kütlelerin ne derece kavuştuğunu, kavuşmaması ise niye uzun zaman DP'ye bağlı kaldığını anlatacağım.

İnönü adam

seçmesini

bilmez mi?

SÂKİT OLMİYANLARIN
İÇYÜZÜ / 1940-1950

NİMET
ARZIK



Başbakan İsmet İnönü, eski yıllarda ailesi arasında...

İnönü sırasında devlet adamı olmanın bilmiştir, her zaman değil. Sırasında tam günlük politikacı olmuştur, çaktırmadan. Hali tavrı mutedil olduğundan, yürüyüşü gylinişi ağır olduğundan, son derece terbiyeli olduğundan ve şahsı için son derece temkinli olduğundan, bunun farkına son zamanlara kadar varılmadı...

Devlet adamı, adam seçer. Devlet adamı, adam toplar. Devlet adamı, adam yetiştirir. İsmet İnönü «kuvvetli elemandan» yangından, dil dil alevlerden kaçır gibi kaçmıştır. «Adam seçmesini bilmiyor...» Bu büyük bir kusur her idareci için... Fakat Paşa için bu hafif ve suş bir hüküm. Bal gibi adam seçmesini biliyor çünkü. Despot mızacı, kuvvetli değil müti eleman arıyordu ve onları topluyordu etrafına. Ömründe bir tek kere kuvvetli ailemanla çalışmıştı: Recep Peker. Onu da harcamıştı inmadan. İle içten yarattığı kişileri tutardı. Kendi kendini yapan insana karşıydı. Bu birazcık Gülek meselesini aydınlatır... Kasım Gülek'in kusurları yok değil, fakat bu kadar sistemli husumete endabıt ettirecek kusurlar değildir bunlar. Bî: şefin faydalanacağı, idare edeceği adamdı Gülek. Bir an dahi kendisinden faydalanmağı düşündü mü İnönü?... Hâşâ!.. Hatıa sırf nötralize etmeğe bile kalkmadı da durmadan kendini de hırpalayan meydan muharebeleri verdi durdu. Yok artık, tek ağızla konuşalım: Kuliste İnönü partimize Artık vük oluyor.» deyip öbünden «Paşam, Paşam» ları yol hahsı gibi serip toplamiyan dalkavukluktan ayrılmam.

Partisine hizmetten fazla kendina memleket hizmeti düşüştüğünü anlamış olmasına rağmen, İnönü, bütün tutumunda hep kendini impozede etti, ne dereceye kadar şurudan, ne dereceye kadar buyundan kestirmek güç... Mende. res de böyleydi, fakat Menderes bu tipin çok pişmiş bir hamuruydu. O yapığını velleyle, yaygarayla, hırcınlıkla bencillik son ve ardına kadar açık perdesiyle. İnönü sabırlı ve sessiz bir bencillikle hareket ediyordu. Son derecede de tahammüllüydü.

Dört başı mamur bir devlet adamı olabilir ve bu yaralı memlekete büyük tecrübesiyle son derece faydalı olabilir. Tam tamına olmadı... Kendini idare etmesini de biliyordu. Bir güçlölü mehbalelere de bölmesini biliyordu, olayları değerlendirmesini de biliyordu, susmasını da biliyordu, kelâm tasarrufuyla konuşmasını da biliyordu... Öyle haller olmuştur ki, olaylar karşı karşıya gelip sıkışmıştır. Bu tikanıklıkta «Ah, İnönünün fikri ahna» diye bir arzu belirmiştir dostta düşünme ve ancak o zaman miskal miskal konuşmuştur Paşa. Zerre kadar önülce kendisini tutmıyanlar bile, bir yığın acemio feryatlarını dinledikten sonra: «Paşa keske susmasa da vaziyeti bir anlaksak» demeltiler zaman zaman... Ve Paşa konuşulduğunda bir zümrenin psikolojisini

aydınlatabilmiştir 3 kelime ile:

— «Suçluların telaşı içindediniz.»
Bir durumun vehametini canlandırmıştır 4 kelime ile.
— «Ben bile sizi kurtaramam.»
Bir çıkmazda çıkış geçidini açmıştır sekiz kelime ile:

— «Seçimlerin en yakın zamanda yapılmasında sayısız menfaat vardır.»
Hiddetli bile plânlı programlı bir hiddettir. Hünmedede İstasyonunda kendisine uzatılan ve Ankaraya dönmelerini talebeden telgrafı, kendisine sunan Vall muavininin suratına fırlatması gibi...

Peki ne eksikti?... Monomandı İnönü. Yalnız kendisi vardı. Kendi tuttuğu vardı. Kendi yetiştirdiği vardı. Kimseyi de rasyonel bir şekilde yetiştirmeyi ki. Kendisine «naip» olarak seçtiği adamı, bir bölge müzakeresinde alaturka jestle beslenmiş orta halli bir konuşmadan sonra seçti:

«Ne çetin cevzımsın de biz bilmiyoruz» diye... Deyim bile buz kesen clasfen... Sonra dünyaya sırt dönük bir tarafı vardı. İçine kapanık bir tarafı vardı. İnsan münasebetlerinde ailesinin içine bürülmüş bir tarafı vardı... İnatları vardı... Kinleri vardı... Benim en çok isittığım söz 1950 den sonra «Çok değişti İnönü» sözü oldu.

Ne beyhude bir sözü bu... Büyüdü, çekip çevirdi, toparladı, tecrübesine tecrübe katıldı, fakat psikolojisi değişmezdi ki o yaştan sonra...

Cesurdu, cesur kaldı... Hiçbir kuvvete dayanmadan cesurdu. Kuvvete dayanarak korku içinde yaşayan idarecilerden olmamıştı hiçbir zaman...

En büyük hizmeti şu olabilirdi: Kaderin hasmı diye karşısına çıkardığı çocuksu ve yumuşak adamı olgunlaştırabilirdi. Hasımını olgunlaştırmak... Çok büyük bir işti bu... Yapamadı bunu... Olgunlaştıracağına didikleli. Evet tam perişan ettikten sonra, «durun, susun, akli selimin sesini dinleyin gibi lâkirdiler etti. Bunu daha önce yapmalıydı. Belki insan bir çevreden ayrılıp tam tamına dileğini yapamıyor... Çevre 1950'de iktidarı kay-

betmediği bir gün, bir saat, bir dakika hazmetmedi. Yakinen biliyorum. Seçimin ertesi günü daha kalkan-kılıç hücumu geçti.

Burada gene zihnim burgulayan bir parantez açacağım. İnönünün tarih önünde büyük bir sorumluluğu var. İktidarı demokratik bir idare kurup devredemedi. Ne düşündü, bilemem. Her düşüncesinin de doğru olması şart değil. Belki zaman ve olaylar kendisine bu imkân vermedi. Belki tabibatin durumu ayarlayacağı zannetti.

Mesela o zaman Anayasada gereken değişiklikler yapılabilmiş olsaydı, şayan meclisi kurulabilmiş olsaydı, sonradan «İhlâ» meselesi belki bahis konusu olmazdı. Bunları amatörce söylüyorum. Şartlar neye müsaitti, neye değildi bilemem...

İnönünün müthiş okşayıcı bir tarafı var, onun altında müthiş serî ve inhisarcı. Bir örnek vereyim: Bu örnekleri bilenler susuyorlar. 1951'deydik. Ara seçimi meselesi günün konusuydu. Gene İnönünün demirbaş etrafı seçilmeyişti genel seçimde «Satırlar falan»... Genç CHP'lerden çoğu ara seçime girmeme taraftarıydılar. Ara seçimi kaybetmenin CHP için genel seçimi kaybetmekten daha büyük bir darbe olacağı fikrindeydiler. Haklıydılar da kendi zavıyelerince... Çünkü halk, genel seçimde DP'ye değil CHP'ye karşı oy vermişti. Kısmi seçimde gene DP'ye verilse, bunun muhalif partiye fulan «karşısı» yoktu, DP'yi düpedüz benimsemiş demek olacaktı...

Genç parti müfettişleri bu fikri savunuyorlardı. İnönünün de bu fikri savunduklarından haberi vardı. Aralarında Server Somuncuoğlu da olan bu gençleri İnönü huzuruna kabul etti ve ara seçime girip girmeme hakkında fikirlerini sordu. Samimiyetle cevap verdiler...

İnönü bütün İnönülüğüyle pasaya vardu elinin tersiyle:

— «Ben seçime gireceğim» dedi...
Server Somuncuoğlu varlığı-adamda. O zamanki cesareti belki de bundan ileri geliyordu.

— «Peki öyleyse Paşam» dedi, «neden bizi çağırдыңız?»...

Paşanın karakteristik cevabı bu oldu: — «Ben fikirlerinizi almak için değil, size fikir telkin etmek için sizleri buraya çağırdu» ve seçime girdi. Sonuç acıklıydı, esash bir falsoydu. Ara seçimleri de DP ezici şekilde kazanmıştı. İnönünün kuvveti de falsolarının kendisini ykamamasındaydı kısmen...

Gene 1951 de «muhalefet» fikrini genç partilere şöyle telkin etmiştir:

— «Tenkit, durmadan tenkit, tenkit edemeyecek hale gelirse, o zaman sükût... Nitekim bunu durmadan tatbik etti. Bir tarafızın şunu dediğini isittim:

— «Yahu, şu ocağı batasıcılar, şurula değil, tesadüfen dahi iyi birşey yapmışlar mı ki 10 sene boyunca, ki bir tek kere CHP onlara evet demesin, iyi demesin ilaç için?»...

Yapmışlardır, tesadüfen yapmışlardır da amma parola, şefin parolası: Tenkit, durmadan tenkit, tenkit edemeyecek hale gelirse, o zaman sükûtus...

Ara seçim meselesinde İsmet İnönü genç partilere kendi fikirlerini telkin fasından sonra, teşkilât başkanlarını topladı. Bu toplantıda milletvekillerini de hazır bulunacaklar, fakat konuşmuyacaklardı. Karar öyleydi... Teşkilât başkanları daha önce İnönünün elini öpmüşler ve nasıl hareket edeceklerine dair danışıklı gelmişlerdi... O gün İnönünün fikirlerini paylaşımayan Şemsattin Günaltay hırpalamak için delegelerin en genci olan Aydın delegesi hocanın üstüne salınmıştı ve kendisine şöyle hitap gimişti kürsüden: — «Hoca efendi,hoca efendi, sen artık ihtiyarladın... Şemsattin Günaltay sakalı bitmemiş delegeye bakmış bakmış ve:

— «Seni konuşturuyorlar oğlum, ben sana cevap veremem» diye toplantıyı terk etmişti.

Olaylar uzaklaşınca üzerlerine başka bir ışık düşüyor. İnsan onları dünkü tabii ediyini beğenmiyor. Ben de tabiiillerimi beğenmiyorum... Mesela 1950 seçimleri neden o kadar dürüst cereyan etti? İnönü, kaybedeceğini o kadar ummuyordu ki, diğer ihtimallerden hiç birini düşünmedi. Demokrasinin kurucusu olmak istiyordu samimiyetle. Ama ne şekilde? Serbest ve dürüst seçimler yapmak ve bütün serbestiye rağmen halkın, gözbebeği olan kendisini her şeye rağmen seçtiğini göstermek... Gösteremedi tabii... 1960'ta da aynı pembe hayale kapıldı. Kocca bir ihtilâl yapılmış olmasına rağmen halkın serbestçe kendili seçtiğini dünyaya göstermek... Gene gösteremedi tabii...

Bildiğim başka birşey var: Avrunda en ufak bir kımılı doğurmayacak olan bu masum satırlardan CHP'nin müthiş sineleneceğini... Tarafız tabii kabul etmede alışınlar artık... O CHP ki bir gazeteçiyer: «Sen kim oluyorsun ki İnönüvü tenkit edebiliyorsun» divebilmiştir İsterseniz bu hovret iptidâvî, pek bırakalım. İstemerseniz de bur...

Yeni Ufuklar

Dergisini okuyunuz

Camus, Kafka, Sartre ve Hayyam
Çan Yayınlarında

YÖN — 17

P. K. 1034 Galata— İstanbul

SANAYİNİN HİMAYESİ

Sanayileşmemizin esas itibariyle özel sektör tarafından yürütülmesi, adalet hislerini inciten ve dolayısıyla siyasî tepkilere sebep olan vasıta ve usullerin kullanılmasını gerektirmektedir. Bu usullerin tatbikattaki neticesi, bazı kimselerin kısa zamanda milyoner olmalarıdır. Bazı kimselerin çabukça milyoner oldukları bir sistemde, bir yanlışlık, temelli bir uygunsuzluk olduğunu herkes kolayca anlar.

Sanayileşme

Türkiye'nin iktisaden kalkınmasının ancak sanayileşme ile mümkün olacağı, herkesin üzerinde ittifak ettiği bir gerçektir. Herkesin üzerinde aynı derecede ittifak ettiği diğer bir gerçek de, az gelişmiş memleketlerde sanayi kurmanın çok zor olduğudur.

Bilindiği gibi, yeni girişilen her işte önceleri biraz acemilik çekilir. Beceriksizlikler ve hatalar yapılır. Bu sebepten, o iş eskidenberi yapanların rekabetine dayanabilmek güç olur. Hele sanayileşmek gibi çok taraflı bir meslekte, bu acemiliğin önemi çok daha büyüktür. İşin kurucu ve idarecilerinden başka, işçilerin ve ulaştırma, enerji, ticaret şebekelerinin de yeni sanayinin icaplarına kendilerini ittibak ettirmeleri lazımdır. İşte, sanayinin bu «çocukluğu» devresinde yabancı rekabete karşı korunması lazımdır. Bu «üzüm «çocuk» sanayilerin korunması tezi» adı altında ötedenberi iktisat teorisinde de kabul edilmiştir. Gerçekten batının ileri sanayici memleketleri karşısında Türkiye'nin, müessir bir himayecilik yapmadan, sanayileşmesine imkân yoktur. Fakat henedense, bu gerçeğin, memleketimizde gereği gibi anlaşıp benimsenmediği görülmektedir. Zaman zaman, sınıl mamüllerimizin kalitesinden, maliyetlerinin yüksek oluşundan şikâyet edilmektedir. Bu şikâyetler, bazen, sanayileşmekten ümitsiz kesmek ve memleketin kalkınmasını turizme ve meyvacılığa bağlamağa kadar ileri bir karamsarlık halini almaktadır. Halbuki yukarıda da belirttiğimiz gibi, iktisadî kalkınmamızın bel kemiğini sanayileşmek teşkil etmektedir. Bu davranışın önemli bir sebebi, belki de, aşağıda izah edeceğimiz üzere, özel teşebbüs eliyle sanayileşmenin ortaya çıkardığı meselelerdir.

İhracata yönelme

Kurulacak milli sanayinin, hem halen ithal etmekte olduğumuz bazı malları ikame etmek, hem de sınıl mamüller ihraç etmek hedeflerine yönelmesi lazımdır. Bu sebepten, yerli sanayinin hem memleketimiz içinde, hem de dünya piyasalarında ileri memleketlerin sanayileriyle rekabet etmek zorundadır. Bu iki çeşit rekabette, milli sanayii himaye tekniği farklidir. Memleketimizde cereyan edecek olan rekabette, milli sanayi, esas itibariyle, gümrük vergileri ve ithal kotaları sistemiyle himaye edilir. Dünya piyasalarındaki rekabette ise, esas himaye şekli, sübvansiyon (mali yardım) vermektir.

Bu himaye şekillerini ve bunların devletçilikle olan ilişkisini incelemeden önce, okuyucuların zihinlerinde belirgin olan bir soruyu cevaplandırmak isterim. Soru şudur: İç piyasa ihtiyaçları için sanayi kurmak (ithalatın ikamesi) makul bir yöntemdir. Fakat aynı zamanda sınıl

mamüller ihraç etmek hedefini de gütmek aşırı bir iltiras, adeta bir hayalperestlik olmaz mı? Bu soru, sanayileşmenin mahiyet ve şumulünün ne olduğu meselesinin tartışılmasını icab ettirdiğinden, son derece önemlidir.

Sadece İthalatın ikamesi maksadıyla sınıl tesisler kurmak, memleketimizin kalkınmasını sağlayacak olan bir sanayileşme programı için, yeterli bir hedef teşkil etmez. Gerçekten, bir kere, bütün İthalatın ikamesi bahis konusu değildir. Türkiye'nin kendi kendine yetecek şekilde bütün ihtiyaçlarını temin etmesi ne mümkün ne de iktisadidir. Demek ki, ithal etmekte olduğumuz mamüllerin ancak bazılarının memleket dahilinde yapılacak, diğerlerini ithal etmekte devam edeceğiz. Yani mamül madde ihtiyacımızı ancak bir kısmı dahilinde istihgal edilecektir. Bu çerçeveden sanayileşmemiz için çok dar olacağı ve bu kadar mütevazî bir hedefe yönelmiş olan sanayileşme programının yetersizliği aşikârdır. Gerçekten, bu çerçeve içine hapsedilmiş olan bir sanayileşme programı, memleketimizin bütün imkânlarının kullanılmasını sağlamaya yetecek bir hacimde olamaz.

İkinci olarak, istihsal tekniğinin bugünkü seviyesinde, bazı sınıl tesislerin, sadece dar bir iç pazarın ihtiyaçlarını karşılayacak hacimde kurulması da ekonomik olmamaktadır. Gerçekten, bugün, bir çok sınıl tesislerin verimli olabilmeleri için, asgari bir büyüklüğün üstünde kurulmaları lazımdır. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa, bu tesislerin ya çok büyük bir hacimde kurulmaları, ya da hiç kurulmamaları icab eder.

Memleketimizde iç pazar henüz dar olduğundan, başlıca sınıl tesisler, ancak aynı zamanda ihracata da yönelmeleri şartıyla kurulabilirler. Böylece, sınıl mamül ihracatçısı olmak bir kapris meselesi değil, fakat sanayileşmemizin teknik ve ekonomik bir zaruretidir.

Zaten, az gelişmiş memleketlerin ve bu arada Türkiye'nin sınıl mamüller ihracatçısı olmalarının hayal telâkki etmek, bu memleketlerin kalkınacaklarına inanıyorsa, büyük bir çelişmeye düşmek olur. Çünkü iktisadî kalkınma ancak sanayileşmekle, sanayileşmek de ancak sınıl mamül ihracatıyla mümkündür. Bu sebepten az gelişmiş memleketler kalkındıkça, milletlerarasındaki bugünkü iş bölümü bünye değiştirecek ve ileri memleketler bastı sınıl faaliyetleri bu memleketlere terkedeceklerdir.

Demek oluyor ki sanayileşmek hem dahilinde hem dünya piyasalarında, yabancılarla boy ölçüşecek bir duruma gelmek demektir. Bu ise yukarıda da temas ettiğimiz gibi topyekûn bir himayeciliği gerektirir.

Gökalp'ten Cümleler

Ferdî mülkiyet gibi, içtimai mülkiyet de olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı veya zahmeti neticesinde husule gelen ve fertlerin hiç bir em eğinden hâsıl olmayan fazla temettüleri, cemiyete aittir.

Fertlerin, bu temettüleri kendilerine hasretmesi meşrû değildir. Fazla temettülerin («plus value» lerin) cemiyet namına toplanmasıyla husule gelecek büyük meblâğlar, cemiyet hesabına açılacak fabrikaların, tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Bu umumî teşebbüslerden husule gelecek kazançlarla fakirler, öksüzler, duldar, hastalar, kötürümler, körler ve sağırlar için, hususî melceler ve mektepler açılır; umumî bahçeler, müzeler, tiyatrolar, kütüphaneler tesis olunur. Ameleler ve köylüler için sıhhi evler inşa edilir. Memleket umumî bir elektrik şebekesi içine alınır. Hulâsa, her türlü sefaletle nihayet vererek umumun refahını temin için her ne lâzımsa yapılır. Hattâ, bu içtimai servet, kâfi miktarda balığ olunca halktan vergi almağa da ihtiyaç kalmaz. Hiç olmazsa verailerin nevi ve miktarı azaltılabilir.

Demek ki, Türklerin içtimai mefkûresi, ferdî mülkiyeti kaldırmaksızın, içtimai servetleri fertlere gasbettirmemek, ummun menfaatine sarfetmek üzere, muhafaza ve tenmiyesine çalışmaktır.

Türklerin, bundan başka bir de iktisadî mefkûresi vardır ki, memleketi büyük sanayie mazhar etmektir.. Millet iktisadî ve büyük sanayi ise ancak hima ve usulünün tatbikiyle husule gelebilir.

71VA GÖKALP, Türkçülüğün Esasları, İstanbul, Varlık Yayınları, 1958, S. 122 - 123.

Millî sanayinin himayesi

Millî sanayinin memleket içinde yabancı sanayie karşı himaye edilmesi, gümrük vergileri ve ithal kotaları yoluyla olur. Gümrük himayesi, yabancı mallardan hududumuzu geçerken bir vergi alınmak suretiyle yapılır. Böylece ithal malların fiyatları suni bir şekilde artırılarak rekabet imkânları azalır. Gümrük vergileri kısmen milletlerarası anlaşmalara bağlı olduğundan ve zaten sık sık değiştirilmeleri de pratik olmadığından çok defa yeterli bir himaye sağlayamaz. Bu takdirde kota ile himaye usulüne baş vurulur. Bu usulde, ancak kotaya konan mallar ve kotaya konuldukları miktarlarda ithal edilebilirler. Böylece, bazı malların ithali, kotaya koymamak suretiyle tamamen menâ, bazı malların da, ancak mahdut miktarlarda ithaline müsaade edilir. Böylece, yabancı malların, daha ucuz da olmaları, müessir bir rekabet yapmaları önlenmiş olur.

Bu her iki çeşit himayenin neticesi, yerli sanayi kurmanın külfetine bütün milleti iştirak ettirmektir. Halk bu fedakârlığının karşılığ olarak, sanayileşmenin genel faydalarından istifade eder. Fakat himaye edilen yerli sanayi özel şahıslara aitse bu şahısların himayeden elde ettikleri menfaat, halkın temin ettiğinden kat kat fazla olur. Halkın böyle bir neticevi tasvip etmemesinde şaşılacak bir şey yoktur. Bir çok kimselerin

yerli sanayinin himayesine kızmalarının temel sebebi, belki de budur.

Sanayimizin milletlerarası piyasada himaye edilmesi (yani ihracatın teşviki) daha başka şekillerde yapılır. Gümrük ve kota himayesinin burada bir mânâsı olmayacağı açıktır. Buradaki himayenin, maliyetin ihracatçı için düşük olmasını sağlamak şeklinde olması lazımdır. Kısacası ihracatın kârlı olmasını sağlamak şarttır. Bunun en açık şekli ihracata prim vermektir. Bu usulde ihracatçı malını dünya fiyatlarıyla satar. Zararını ve normal kârını, hükümet, vergi hasılatından ya da ayın kısıya çıkan bir fondan, öder.

Yerli sanayii dünya piyasalarında himaye etmenin bu kadar açık olmayan örtülü şekilleri de vardır. İhracata ucuz kredi temin etmek, bazı vergi indirimleri yapmak, bazı ham maddelerin ihracatını yasak etmek, sürüm ve reklam işlerinin hükümet tarafından yapılması bunların başlıcalarıdır.

Bütün bu tedbirlerin neticesi gümrük ve kota himayesinde olduğu gibi, sanayileşmenin külfetini bütün millete (hatta bazı hallerde daha dar bir zümreye) bölüştürmektir. Ancak yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bu himayeden işletmelerin sahipleri özel ve fazla bir menfaat sağlarlar.



şikâyetleri ve ödenen fidyeleri deruhte edemeyeceğimi bildiririm. İmza: Majeste...

Kıbrıs meselesi

Üçüncü haber: «İngiliz Devleti ve Kıbrıs» başlığı ile verilmektedir: Kıbrıstaki ekalliyetler (Ermeniler), Asya Türkiye'sine ve azınlık teminatına karşı mevcut anlaşma ve taahhütlerle bağlıdır. Halen ekalliyetler, bu taahhüt ve bağlardan kurtulmak ve hürriyete kavuşmak için Türkiye ile anlaşmazlık halindedirler. Azınlıklara bu maksadı temin etmek üzere İngiltere, hemen müzakereler açılmasını ve Avrupa Devletleri Himayesinde, Kıbrısta, bir muhtar idare kurulmasını, taraflara ısrarla teklif etmektedir.

Bu haber hiç bir kaynaktan teyit edilmemiş ve ihtiyat kaydıyla verilmiştir.

Af

Dördüncü haber İstanbul'dan verilen bir muhabir telgrafıdır. Ve başlık şudur: «Mithat Paşanın Ölüm Cezasının Hafifletilmesi...»

«Halen hapisanelerde bulunan devlet suçlularına ait hükümlerin nasıl bir sona bağlanacağı meselesi hâlâ, burada günün tartışma konusudur.

İnanılır bir kaynaktan haber alındığına göre: Sultan Abdülhamit, Mithat Paşanın ölüm cezasını, müebbet hapse ve onun arkadışlarını ise, sadece sürgüne göndermeye karar verdi. Sultanın bu iradesinin tebliği, halihazırda bir saat mes'nesi telâkki edilmektedir.»

Kurtulduğumuz dert

Son haber Viyanadan kısa bir telgraf: Başlık, «Arnavutluk Birleşmesi» dir.

«Arnavutluk dağlarına çıkmış bulunan Arnavut çetelerinin birbirleri ile birleşmesini önlemek amacıyla, dört Osmanlı Taburunun Duicigno istikametinde harekete geçtiği öğrenilmiştir.

Bir yabancı kaynağın kasıtsız tescil ederek iletildiği bu haberler burada bitiyor, ve biz bunlara hiç bir şey ilâve etmek istemiyoruz.

Sadece tesellimiz, Arnavutluğun elimizden çıkması, ve böylece dertlerin birinden kurtulmuş olmamızdır.

İbrahim GÖKTÜRK



İstanbul'dan 80 yıl önceye ait bir görünüş

80 YIL ÖNCE TÜRKİYE

Bu günlerde «Memleketimizin çözüm bekleyen bir sürü problemleri gibi sözleri çok sık duyulmaktadır. Ama bunda yerden göğe kadar haklıyız da... Çünkü bu meseleler nelerdir ve çözümleri nasıl olacak? Hangi yola gidilecek? Henüz belli değil... Zaten asıl ürküntü veren de bunların belli olmamasıdır. Zira, yıllardan beri belki ana dava değil, onunla ilgili o kadar dava için söylenmiş, yazılmış, fakat bütün çabalar kâğıt üzerinde ve lâf da kalmış ki, bugün de ürkmemek elden gelmiyor.

Mesela bir İngiliz gazetesinin 80 yıl evvel verdiği Türkiye'ye ait haberler bunlardan bir kaçına temas ediyor ve biz o günle bugünü mukayese ettiğimiz zaman, sadece uzun yılların geçtiğini fakat olayların aynı şekilde veya benzeri olarak devam ettiğini teessürle görüyoruz.

Geçenlerde bir İngiliz gazetesi olan «The Evening News»'ün 80 inci neşir yılı münasebetiyle yeniden bastığı 1 inci nüshası elimize geçti. Gazete, 1881 yılının 26 Temmuzunda basılmış. Bu nüshada Türkiye ile ilgili 5 haber var. 80 yıl önce cereyan eden bu olayları, özetliyerek okuyucuların dikkat nazarına sunuyoruz.

Borç

İlk haber, Reuters'in İstanbul muhabirinden: «Türklerin Borcu» başlığını taşımaktadır. Buna göre

Türkiye, Osmanlı toprakları üstünde demiryolu şebekesi yapan bazı yabancı şirketlere borçlanmış ve bu borçların vadesi geçtiği halde hâlâ, ödüyememiştir. Bu sebeple yapılan mâli bir toplantıda; adı geçen borçlara bir tahdit konulmasına ve bundan ötürü Türkiye aleyhine olacak davası açılmasına karar verilir. Fakat Avusturya Elçisi araya girerek Türk demiryolları hakkında mutlaka bir uzlaşmaya varılması hükmünü belirtir.

Turistlere tecavüz

İkinci haber resmi bir İngiliz Kıralliyet fermanı ile ilgilidir. Başlığı: «Türkiyede Soygunculuk» dur. «İki erkek İngiliz turist Avrupa Türkiye'sinde seyahat ederken eşkiyalar tarafından dağa kaldırılır. Bir müddet sonra eşkiyalar, bu iki turisti, hayli yüklü bir fidye karşılığında salverirler. Kurtulan turistler, İngiltereye döner dönmez, soygunculara verdikleri fidyenin, İngiliz devletince tazmin edilmesini için Majestenin hükümlerine baş vururlar. İşte bu olay üzerine Majeste Kırallıçe, sözü aşağıda yazılı fermanı, tebaasına resmen yayımlar. Bu fermana denilmektedir ki:

«Tebaamdan her kim ki Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde, kendi arzusu ile seyahat edecek olursa, maruz kalacağı her türlü tehlike, soygunculuk, vesair

Menfaatlerin çarpışması

Yukarıda sıraladığımız himaye fedbirlerinin tatbikatında yürütülmesi de bir çok güç ve haksız durumlar yaratır. Mesela, bir malın ithal kotasına konulup konulmaması ve konulsa bile ne miktarda ithal edileceği, o malın yerli müstahsil bakımından çok önemlidir. Konulmaması belki memleket için de faydalıdır. Fakat o şahıs için muazzam kâr elde etmek demektir. Diğer taraftan ithalatçı tacirler de her şeyin kotaya konulmasını isterler. Böylece, ithal kotaları tanzim edilirken bu zıt menfaatler çarpışır. Hükümet zıt iddialar karşısında ne yapacağını bilemez bir hale düşer. Bu durumda, alınan kararlar ne olursa olsun, mutlaka şu veya bu kimsenin menfaatine hizmet edilmiş olacağından, yerli yersiz ithamlara muhatap olmak mukadderdir. Aynı tatbik güçlüğüne diğer türlü himaye ve teşvik tedbirleri için de bahis konusu olacağı açıktır.

Adalet hissi

Özetleyecek olursak diyebiliriz ki, sanayileşmemizin başlıca özel sektör eliyle yürütülmesi, adalet hislerini inciten ve dolayısıyla siyasal tepkilere sebep olan vasıta ve usullerin kullanılmasını gerektirmektedir. Bu usullerin tatbikatındaki neticesi bazı kimselerin kısa zamanda milyoner olmalarıdır. Bu sebepten, milletin, özel teşebbüs eliyle sanayileşmenin zaruri kıldığı adaletsizlikleri anlaması için bütün bu tablilleri yapmasına, ya da yapmak iktidarında olmasına lüzum yoktur. Çünkü herkes, bazı kimselerin çabukça milyoner oldukları bir sistemde, bir yanlışlık, temelli bir uygunsuzluk olduğunu kolayca anlar.

İşte, kalkınmamızın demokratik şartlar altında, fakat başlıca özel teşebbüs vasıtasıyla yürütülmesinin temel güçlüklerinin birisi de budur. Ve burada da çözüm yolu, yani demokratik şartlar altında kalkınma vasıtası, devletçilik (devlet işletmeciliğini esas, özel teşebbüsü yardımcı telâkki etmek) tir. Çünkü bu takdirde, sanayinin himayesi, devletçiliğin mahiyetinden ötürü, hiçbir sosyal adaletsizliğe ve dolayısıyla siyasal tepkiye meydan vermez. Kısaca, Devletçilik, sanayileşme yolunda, sosyal ve siyasal tepki endişelerinin kayıtlamalarından hür olarak, sadece iktisadi mülahazalarla hareket edip, büyük hamleler yapabilmemizin vasıtası ve şartıdır.

Bu tablillerden özel sektöre sınırlanacak sahalar hakkında bir kıstas da çıkarmak mümkündür. Bu kıstas, himayeye muhtac olmamaktır.

FORD
F-600
5-6 TONLUK



**HER TÜRLÜ YOLDA
PARANIZIN TAM KARŞILIĞIDIR**

Prof. Mümtaz Turhan'ın « Kalkınma » reçetesi



Prof. Mümtaz Turhan

bir görüş olduğu için, burada bir değerlendirmesinin yapılmasında toplumsal fayda görüyoruz.

Mümtaz Turhan Cumhuriyet devrimlerinin Batı'nın sadece kanunlarının, tekliflerinin, adellerinin ve bilhassa kıyafet ve yaşayış tarzlarının taklidinden ibaret kaldığını, gerçek değişmeyi yapacak « insan unsuruna » gereken önemi vermediğini iddia ediyor. Gerçi hukukî statülerin ve kıyafetlerin alınması batılılaşmayı tek başına sağlayacak bir değişme değildir, fakat bunu engelliyeciler de iddia edilemez. Olsa olsa, diğer şartlar da yerine getirilirse bu değişmeler batılılaşmayı KOLAYLAŞTIRIR. Cumhuriyet devrimlerinin insan unsuru dışında yapıldığı onu hiç dikkate almadığı iddiası da haksızdır. Cumhuriyet devrimlerinden bir kısmı ancak yüzeyle kalan değişmeler yapıldığı halde diğer bir kısmı, ileri bir uygarlığa götüreceği şekilde toplumun temel yapısına inebilmştir. Mesela Mümtaz Turhan'ın başarısız bulunduğu Cumhuriyetin eğitim yenilikleri Türkiye'de rasyonalist düşünceye yakın bir aydın sınıfın yetişmesini ve bunun Osmanlı İmparatorluğunun teokratik, mistik vasıflar gösteren idareci grubunun yerine geçmesini sağlayabilmiştir. Cumhuriyet devrimlerinden bir kısmı Türkiye'nin Batı toplumunu niteliğini kazanabilmesi için, toplumun çok daha temel değişkenlerine el atabilmiştir. Bunlardan biri büyük sanayinin devlet eli ile kurulması (Devletçilik), ikincisi Halkevleri, Üçüncüsü Köy Enstitüleri, dördüncüsü de geç, hatırla çok geç girilmiş ve toprak ağalarının kuvvetli direnmesi sonunda yürütülemediği olan toprak reformudur.

Köy Enstitüleri

Mümtaz Turhan köy kalkınmasında Köy Enstitülerine bir rol tanıyan. Çünkü ona göre kalkınma, köylünün okutulması ile ilgili değildir. Delil olarak da İngiltere ve Fransa'nın sanayileşmeleri arasında, halkın ümmî olduğunu ileri sürüyor. Burada tipik bir yanlış düşünce karşındayız. Gerçi Fransa'da ve İngiltere'de sanayileşmenin ilk döneminde halk okuma yazma pek bilmezdi. Fakat bilseydi acaba kalkınmanın hızı yavaşlar mıydı? Aksine, çünkü sanayileşmede biraz ilerleyince Batı ülkeleri ilk öğrenimi mecburi hale soktu. Bunu diğerleri de duyularla ve kamu hizmeti diye de yapmadı; görülmüştü ki okuma yazması olmayan bir işçinin sanayide verimi, okuma yazması olanlardan çok daha düşüktü.

Okuma yazma, kalkınma süresi içinde tamamen ihmal edilebilecek bir etkidir diyebilmek için, asrımızda sanayileşen ülkelerde halk eğitiminin sanayileşmeden sonraya bırakılıp bırakılmadığına bakmak gerekir. Gördüğümüz bütün bu memleketlerde (Rusya, Çin, İsrail), okuma yazmanın en büyük süratle yayılması daha başlangıçta beri gördüğümüz bir hedeftir. Ayrıca bugün çeşitli ülkelerde okuma yazma derecesi ile milli gelir arasında çok kuvvetli bir korrelasyon görmek mümkündür.

Mümtaz Turhan, toplumu sanayileşme süresi içine sokmak bakımından ana

Mümtaz Turhan, yüzbinlerce birinci sınıf ilim adamı ve mütehassıs yetiştirilince, bunlardan kültür, teknik ve sanayi merkezlerinde istifade edileceğini söylüyor. Bu merkezleri kim kuracak? Devlet mi, yoksa özel teşebbüs mü? Eğer bu merkezlerde kurulması tavsiye edilen fabrikayı özel teşebbüs kurmazsa, bu işi devlet mi yapacak? Bu derece yayın bir sanayi şebekesi eğer devlet tarafından kurulursa bu sosyalizm olmaz mı? Meselenin bu can alıcı noktasını Sayın Turhan'ın eserinden öğrenmek mümkün değil..

Mümtaz Turhan kalkınma davasının çözümleri için, bir tez ortaya atan ender insanlardan biridir. İktisat Fakültesi Doçentlerinden Kenan Bulutoğlu, Turhan'ın kalkınma tezini inceliyor:

Seçkin karıncalar

Profesör Mümtaz Turhan «Garphlaşma» meselemiz konusundaki düşünceleri ile bazı çevrelerin dikkatini üzerine çekmiş bir yazardır. Eserlerinde, iki buçuk asırdan beri peşine düşmüş olduğumuz Batılılaşma davamızda şimdiye kadar niçin başarıya ulaşamadığımızı inceliyor ve bu yolda başarıya götüreceği siyasetin esaslarını oldukça kesin bir şekilde çiziyor. Biz burada yazarın «Garphlaşmanın neresindeyiz?» (Babül Yayınları, İstanbul, 1961 üçüncü baskı) adlı eserini esas alarak düşüncelerinin kısa bir özeti verip bir değerlendirmesini yapacağız.

Profesör Mümtaz Turhan'a göre Garphlaşma davası, Osmanlı İmparatorluğu sırasında da (s. 181-184), Cumhuriyet döneminde de başarılanmıştır. Çünkü «mensup olduğumuz medeniyette garp medeniyetini ayıran sayısız farklar içinden, daima ya netice olanlar veya tali bir ehemmiyeti haiz bulunanlar üzerinde» durulmuş ve «asli ana unsurları» ihmal edilmiştir.

Mümtaz Turhan'a göre «Garphlaşmanın yegâne ve hakiki vasıtası» maarif politikasıdır. Bu hedefi gerçekleştirecek eğitim politikası, bu hedef için ihtiyaç duyulan «birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarını» yetiştirecek politikadır. Yazarın göre Batı ülkelerine ulaşmak için «Türkiyede asgari 200 ila 300 bin birinci sınıf ilim adamı bulunmalıdır.» S. 89. Acaba bu rakama ayrıca birinci sınıf ihtisas adamı ihtiyacını da katmak gerekiyor mu? Kitaptan bu açıya anlaşılıyor ama herhalde yazar bu rakama ihtisas adamlarını da dahil etmiştir. Rakam

hakkında bir fikir edinmek için bunun halen silâh altındaki asker sayısının yarısından fazla olduğunu söyleyelim.

Yazara göre «en verimli yatırım ilmi araştırma ve ilim adamı yetiştirilmedir» (S. 58-60). Birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarını yeteri kadar yetiştirecek eğitim politikası Türkiye'nin kalkınma davasını dolayısıyla Garphlaşma meselesini halledecektir. O halde bu yetiştirme işi nasıl yapılacak? Mümtaz Turhan ilk elde Avrupaya ve Amerikaya çok iyi seçilerek öğrenci gönderilmesini, bunların gitlikleri yerdeki ilim adamlarının seviyelerine ulaşmadan Türkiyeye dönmelerini, gönderilen talebe sayısının verilecek fire de hesaba katılarak yüksek tutulmasını tavsiye ediyor. Fakat asıl mesele bu «birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarını» Türkiye'de yetiştirilmesidir. Bu bakımdan da Profesör Turhan'ın teklifleri çok kesindir.

Avrupa'dan dönen yetişmiş gençleri mevcut üniversiteler ve kurumlara yerleştirme çalışmasının, onları beder etmekten başka bir işe yaramadığı bir buçuk asırlık tecrübeden sarıh bir şekilde anlaşılmalıdır» s. 119. O halde bu gençler «mevcut müesseseler dışında ve onların göstermeleri zarurî olan mukavemetlerinden, muhalefetlerinden ve baltalamalarından» korunmak maksadıyla yepyeni bir teşekkülde görevlendirilmelidir. Bu teşekkül Araştırma Enstitülerinden ibaret olmalı ve «müstakil bir teşkilât halinde ve doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisine veya Başvekaletle bağlı bir umum müdürlükle idare edilmeli ve yalnız bu makamlara karşı mesul olmalıdır s. 120.

«Enstitüler, Türkiye'nin merkezi bir yerinde tabiat itibarıyla çok güzel, zengin ve nakil vasıtalarına yakın küçük bir şehir veya kasaba civarında HER İLİM İÇİN BİR TANE olmak üzere inşa edilmeli; lükse kaçmamak şartıyla her nevi teknik ve araştırma vasıtalarına sahip

bulunmalıdır. Güzel, geniş parklar içinde yapılacak bu enstitülerin, müferrit ve müşterek kütüphaneleri, laboratuvarlarda kullanılan alet ve cihazları yapacak veya tamir edecek atölyeleri, muhtelif spor sahaları, tehzatı ve vasıtaları, istirahat yerleri olacaktır. Bundan başka sayısız yüzleri hatırlanacak olan enstitü mensuplarının ikametlerine mahsus her nevi konforu haiz bekarlar için apartmanlar halinde evliler için müferrit olmak üzere modern evleri, sinema, lokanta ve saire yaptırılacaktır. Araştırma neticelerini neşre mahsus mecmua ve kitapları tabii için bir matbaa kurulacak ve neşriyatın memleketin her tarafına yayılması çareleri düşünülecektir.

«Sayısı 20 ile 30 arasında olacak bu araştırma enstitülerinin kadroları tahdit edilmeyecek ve buralarda çalışanlar üniversite baremine tabii bulunacaklardır. Hiç olmazsa başlangıçta, araştırmaları teşvik etmek, kalitelerini yüksek tutmak için mükafatlar konmalı ve neşriyata bol para vermeli. S. 120-121.

Karıncalar

Mümtaz Turhanın kalkınma modelinin ikinci kısmı, bu «birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarının» bilgi ve kabiliyetlerinin «Kültür, Teknik ve Sanayi Merkezlerinde» değerlendirilmesinden ibarettir. «Bu kültür ve sanayi merkezleri, bütün Türkiye'ye şamil olmak üzere, şimdilik her kırk köyün bulunduğu sahanın, mümkün mertebe orijinal bir yer ılgal edecek şekilde kurulmalıdır. Bu merkezlerde her şeyden evvel —şimdilik her köyde bir okul yaptırılmıyacağına göre— sahaları içinde kalan kırk köyden okulu olmayanların çocuklarını okutmak üzere yatılı ve gündüzlü olarak altı sınıflı bir veya iki bölge ilk okulu bulunacaktır. Bunun yanında bir orta okulla bir kütüphane, bir tiyatro ve bir sinema, bir de tabiatle hastane olacaktır. Bunlardan başka mahalli ihtiyaçları karşılayacak bir tamir atölyesi, bir dökümhane ve bir sanayi kolunu ihtiva edecektir. Sanayi kolunun mahallin hususiyetlerine göre tek küçük veya büyük bir fabrika, bir veya birkaç imalat hane ile temsil edilmiş olması mümkündür... Tamir atölyeleri ile dökümhanelerin hakiki vazifeleri, bunların imalat hane veya fabrikaların faaliyetleri esasında oynatabilecekleri rollerden ziyade, fenni ziraatin tabiiyle başlayacak ve devam edecektir.» S. 137-138.

«Sosyal antropoloji ilmi ile psikolog ve terbiyeciler bu faaliyetin ağırlık noktasında bulunacak, projenin muvaffak olup olmaması, bunların meharret ve idarelerine bağlı olacaktır.» S. 140. Ayrıca sanayileşmenin getirdiği «sosyal sarsıntılar» da bu merkezler sayesinde kontrol altına alınmış olacaktır. S. 141.

Profesör Mümtaz Turhan'ın kalkınma modeli ana hatları ile bundan ibarettir. Bu söylenenler yapılsa, Türkiye en kısa zamanda kalkınacak, Batı medeniyetine ulaşacaktır.

İktisadi ve siyasi doktrinler tarihî, ideal site hakkında çeşitli filozof ve düşünürlerin dikkate değer ve orijinal fikir mahsulleri ile doludur. Eflâton'un Cumhuriyetinden bu yana yazarların muhayyile zenginliklerinin bir ifadesi olarak, çok sayıda bu çeşit ideal site taslağı yapılmıştır. Thomas More'un Utopia'sı, Robert Owen'in New Harmony'si, F. M. Fourier'ün Phalange'i ilk akla gelen örneklerdir.

Profesör Mümtaz Turhan'ın kalkınma nazariyesi Türkiye'nin bugünkü kalkınma davasına bir çare olarak gösterildiği için ve bazı kimseler tarafından da bazı konularda delil çıkarılmak istenen

rolü oynamas' ihtimali kuvvetli olan değişimlere de şekildedeki değişimler kadar (kıyafet, takvim, hafta tatili v.s.) hattâ daha da kuvvetle muhalif kalmaktadır.

Mümtaz Turhan'ın kalkınma modelinin ilim ve ihtisas adamları ordusuna dayandığını söyledik. İlk öğretim yayılmadığı takdirde, birinci sınıf ilim ve ihtisas adamlarının seçilip ortaya çıkarılması bakımından temelini daraltılması yüzünden (köydeki kabiliyetler orada kalıp sönecektir) bu sistemin işleme aksıyacaktır. Fakat diyelim ki bu şahısları tesirli bir şekilde şehir çocuklarından da toplayabiliriz. Mümtaz Turhan ilk elden bunların yetiştirilmek için Avrupa'ya gönderilmesini, uzun süre kalmalarını teklif ediyor. Bu Cumhuriyet döneminde yapılmamış mıdır? Diyebiliriz ki yurdumuzun imkânlarına göre geniş ölçüde yapılmıştır. Ancak Mümtaz Turhan, öğrenci seçiminin daha iyi yapılmasını tavsiye etmektedir. Bu ise yeni bir fikir değil, bir tabiiğin mükemmelleştirilmesi teklifidir.

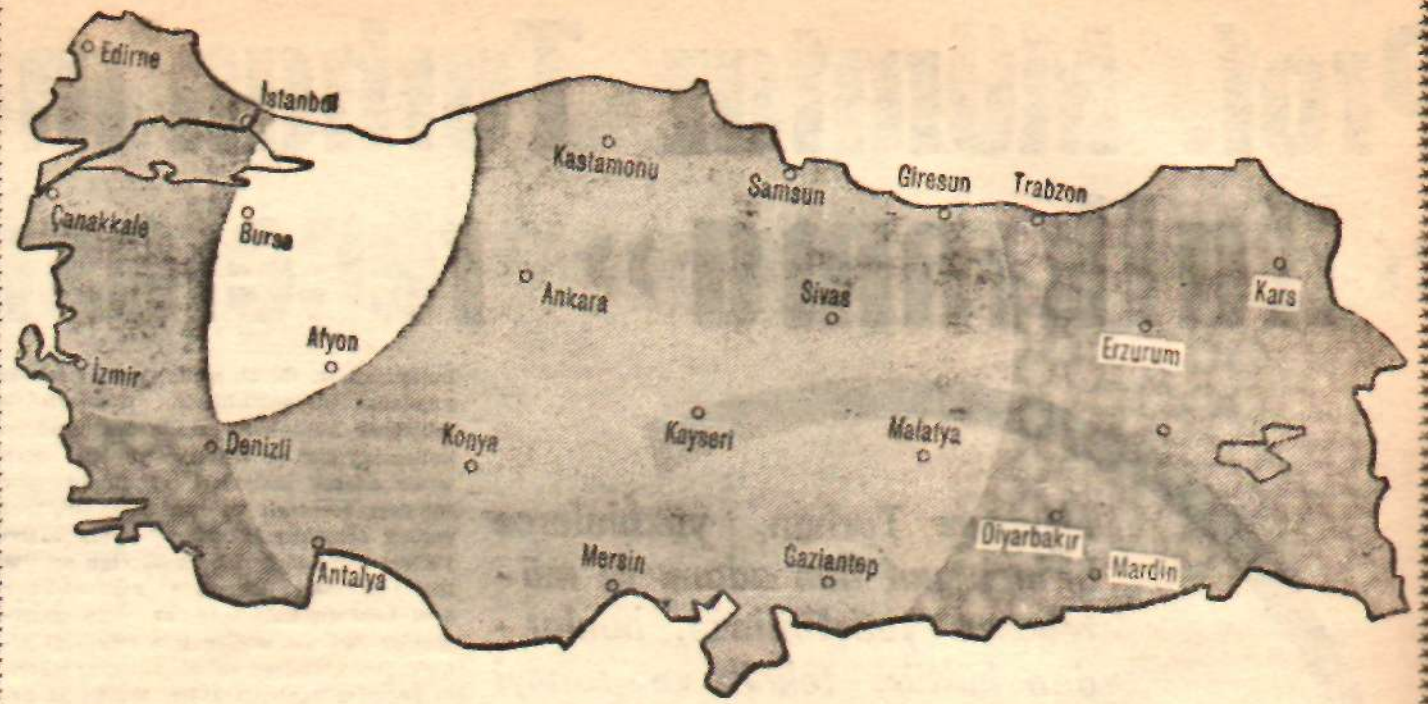
Mümtaz Turhan Avrupa'da yetişmiş bu gençlerin, yeni bir merkezde toplanarak Araştırma Enstitülerinde çalıştırılmalarını söylüyor. Üniversitelerimize karşı güvensizlik, «birinci sınıf ilim adamlarına» bu müesseselerimizde bakılmadığı kanısın dolaylı bir şekilde açıklıyor. Süphesiz Üniversitelerimiz daha çok ıslah edilmeye muhtaçtır. 147 ler kanunu da bu kurumlarda yalan huzursuzlukları açığa dökmüş olan bir göstergedir. Ancak Mümtaz Turhan Üniversitelerimizi kalkınma modeli vetiresi için çıkarımsız herhalde şimdilik bunların işfahını imkânsız bulmuştur. Araştırma Enstitülerinin «müstaklil bir teşkilat halinde» kurulmalarını tavsiye ediyor ve sonra da Başvekâlete bağlı olmasını uygun görüyor; bu da anlaşılması zor bir davranış.

Burada da Mümtaz Turhan Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklere haksızlık etmektedir. Cumhuriyet devrimlerinde kalkınmayı eğitime dayandırmak arzusu açık ve hattâ safdüce çok kuvvetlidir. Üniversite 1933'de yeniden kurulmuştur, Cumhuriyet süresince pek çok Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Meselâ Turhan'ın bahsettiği bir Jeolojik Enstitüsü vastasıla maden araştırılmasından sağlanacak faydaları, Maden Tetkik Arama Enstitüsü yıllardır sağlamaktadır. Ayrıca Üniversitelerde de bu gibi pek çok enstitü vardır. Yeni Enstitüler açmak yerine bu Enstitülerin kadrolarını kuvvetlendirmek çok daha iktsadî olur. Ayrıca bazı engeller kaldırılrsa, dışarıda bulunan gerektiren değerli ilim adamlarımızın memleketimizdeki kurumlarda çalışmaları da mümkündür. Demek oluyor ki Mümtaz Turhan'ın kalkınma modelinin birinci safhasını teşkil eden işler, eldeki kurumlar içinde ve onlar bitirilince yenileri açılarak esasen yapılması gereken işlerdir. Acaba bu volda Profesörün tavsiyelerine uygun şekilde verilen sayıda ilim adamı yetiştirerek (ve bunların gerektiren birinci sınıf olduğunu kabul etmek) kalkınma işimiz tamamlanmış olur mu?

Hangi sistem

Mümtaz Turhan yüzbinlerce birinci sınıf ilim adamı ve mütehasıs yetiştirilince, bunlardan «Kültür teknik ve sanay merkezlerinde» istifsade edileceğini söylüyor. Önce niçin bu merkezler «gimlilik her kırk köy için bir tane» kurulacak; niçin her elli köy için veya otuz köy için bir tane değil? Bu merkezleri kim kuracak? Devlet mi yoksa özel teşebbüs mü? Eğer bu merkezlerde kurulması tavsiye edilen fabrikayı özel teşebbüs kurmazsa, bu iş devlet mi yapacak? Bu derece yaygın bir sanayi şebekesi eğer devlet tarafından kurulursa bu sosyalizm olmaz mı? Mümtaz Turhan devlet sermayesi ile kurulan fabrikalara dayanan, yani devletçi bir büyüme modeline taraftar mıdır?

Meselenin bu can alıcı noktasını Sayın Turhan'ın eserinden öğrenmek mümkün değil. Cumhuriyet Türkiye'sinde devlet önceleri kalkınmanın sadece tekniyen ve bilim adamı yetiştirmek safhası ile uğraşmaktaydı. Ancak özel teşebbüs, bu ihtisas ve teknik adamlarının istifsal faaliyetinde kullanılmasını sağlayacak yatırımları ticaretil daha çekici bulduğu



Ankara ve İstanbul Radyolarının dinleme alanları

Hükûmet programı ve Radyolarımız

Radyolarımızdan dinlediğimiz ve gazetelerde okuduğumuz Hükûmet programındaki «Muhtar bir idare

haline getirilecek olan radyoların işlemesinde, siyasi tarafsızlık esas tutulacaktır. Yapılmakta olan bölge radyolarının ikmal edilmesi için gayret sarf edeceğiz» ana prensipleri radyo ile ilgili olanlara büyük bir ümit ve ferahlık verdi. Dinleyicileri de sevindirdi. Çünkü radyolar tarafsızlığa öğretici, eğitici ve eğlendirici safatlarına kavuşmanın yolu na girecektir. Bunun için de zaman, personel, mali imkânlar gelişmede bu müesseseye ışık tutaacaktır.

Kurucu Meclisin Karma Komisyonuna kadar ulaşıp bulunan tasarısının kanunlaşması radyonun istenen hale gelmesini sağlayacaktır.

Bölge radyolarımız konusuna gelince; Türkiye'nin coğrafi durumu ve arazi konaktivitesine göre bugün çalışan 120 kw. lık Ankara, 150 kw. lık İstanbul Radyolarının normal dinleme bölgeleri ortalamaya şöyledir:

Ankara Radyosu

Doğuda: Giresun, Malatya, Gaziantep, Batıda: Kocaeli, Bilecik, Uşak, Denizli, Muğla, Kuzeyde ve Güneyde ise Karadeniz ve Akdeniz sahillerini içine alan kısım normal dinleme alanıdır. Bu çizgilerin dışındaki yerler ise Doğu'da ve batıda normal dinlemenin dışında kalan bölgelerdir. Belki gece ve gündüz Tropoferik şartların değişmesi ile dinleme

in, sermayesi veya teşebbüs zihniyeti olmadığı için yapmayınca, devlet kendi eğitim yatırımlarının semeresini almak için, daha fazla beklemeyip sanayileşmeyi devletçilik politikası altında başlattı. Sanayileşme başlayınca tekniyen ve natsal ihtiyacı hızla arttı. Bu sebeple Teknik okulların geniş ölçüde açılması elbetine girdi. Görülüyor ki Mümtaz Turhan'ın B İseleri dediği teknik okullar politikası Türkiye'de 26 yıldır yürütülmektedir. Ancak teknik okulların İselerden daha çok olması, İselerin de daha yüksek nitelikte öğrenci yetiştirmesi istenirse, bu bir yenilik değil mevcut kurumların iyileştirilmesi için bir tavsiye olur.

Gene yukarıdaki önemli meseleye dânersek, birinci sınıf ilim ve ihtisas adamları yetiştirildikten sonra, bu bilgi ve ihtisas ve ayrıca B İselerinde yetiştirilmiş teknik adamların kullanacağımız fabrikaları kim yapacaktır? Eğer zincir-

bir çok dinleyiciler Radyo idarelerini haberdar etmektedirler.

Nusret ALTUĞ

Ankara Radyosu Müdürü

bu çok dinleyiciler Radyo idarelerini haberdar etmektedirler.

İstanbul Radyosu

İyonosferik ve Tropoferik durumlara göre gece ve gündüz değişen dinleme bölgeleri şöyledir:

Gece ve gündüz, Amasra, Kızılcahamam, Ayaş, Sivrihisar, Afyon, Aydın, Söke'nin batısında kalan bölge normal dinleme bölgesidir.

Gece ve gündüz, gene aynı şartlara göre İnebolu, Çankırı, Akşehir, Antakya'nın doğusundaki vilayetlerimizden de dinlenebilir.

Fakat bu dinlemeler normal kıymetler dışındadır.

Bu duruma göre Ankara ve İstanbul Radyolarının sesleri Türkiye'yi kapsıyacak değerde değildir.

İzmir ve İnkilâptan sonra kurulan küçük takatlı Erzurum, Van, Diyarbakır ve İskenderun ise belirli saatlarda yaptıkları özel yayımlarla Radyo ağına yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Güç ve çalıştıkları frekanslara göre bölge ölçülerinin dışındadırlar. Yine İnkilâptan sonra 20 kw. lık Ankara Kısa Dalga postasının memleket içi yayına tahsis bir çok yerler için faydalı olmuştur.

rin bu son halkası ekük kalırsa, bütün şu yukarıda Mümtaz Turhan'ın sevdiği eğitim yatırımları boşa gitmiş olur. O halde insan eğitimine yapılan yatırımlar, ilim yatırımları, aynı zamanda sanayi yatırımları ile tamamlanmalıdır. Bu yatırımlar kim tarafından yapılacaktır? Mümtaz Turhan bu noktada susmakla Batılılaşma veya kalkınma davasının en önemli noktasını geçirmiş olmaktadır. Eğer kötle hrinde devletin eğittiği birinci sınıf ilim adamları ve mütehasıslar bir sanayileşme olmaz da işsiz kalırsa veya sadece devlet tarafından müstahsil olmayan bir sınıf gibi beslenmek durumunda kalırsa, kalkınma değil çöküş olur. İktisatçıları asıl meşgu' eden mesele, yeteri kadar eğitim yatırımı yaparken, üretimi arttıracak istifsal yatırımların hızlı bir kalkınmayı sağlayacak bir seviyeyi bulunmasını sağlamak için alınması gerekli tedbirlerdir.

1939 yılında plânlanmış, vilâyet radyoları, mali işletme ve program bakımından büyük güçlükler tevhit ettiği için kaldırılmış, bunların yerine bölge radyolarından ikisinin kurulması plânlanamamıştır. Bu plânın birinci kısmı Erzurum ve İzmir'de kurulacak standartlara uygun 100'er kw. lık uzun ve orta dalga istasyonlarıdır. Bunların işlemesi ile Doğu, Batı ve rta Anadolu'da hemen hemen Radyoyu dinlemeyen bölge kalmayacaktır.

Erzurum Radyosunun bina inşaatının 1961 malî yılında ihalesi yapılmış ve inşasına devam edilmektedir.

İzmir Radyosu bina inşaatına ise 1962 malî yılında başlanacaktır.

Erzurum ve İzmir Radyolarının (istasyonları) önümüzdeki Ocak ayında ihale edileceklerdir. İhale tarihinden itibaren iki sene zarfında işletmeye girecek bu istasyonların nazari olarak tesbit edilen dinleme bölgelerinin tetkiki, kontrolleri ve denemeleri yapıldıktan sonra şayet ölü bölgeler veya yerler varsa o zaman bu bölge ve yerlerin etüdüleri yapılmak suretiyle ihtiyaç karşılanacaktır.

Bu duruma göre İnkilâptan bu yana alınmış tertip ve tedbirler Radyo davamızın plânlanmasında atılan ilk adımlardır.

Atılan bu adımların milletimiz için hayırlı olmasını temenni etmek hepimize düşen bir vazifedir.

Hükûmet programında bütün detayları ile yer alacak Radyo - Televizyon plânlamalarını göreceğimiz günlerin de yakın olduğuna inanıyoruz.

Mümtaz Turhan tek değişkenli (ilim adamı yetiştirmek) bir kalkınma modeli kurmakla, Cumhuriyet devrimlerinde yapıldığını iddis ettiği batının içine düşüyor. Batılılaşma (dolayısıyla kalkınma) meselesini sadece çok sayıda ilim adamı yetiştirmekten ibaret bir eğitim meselesi sanıyor. S. 164.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Profesör Mümtaz Turhan'ın «Garplışmanın neresindedeyiz?» adlı eserinde yeni bir tek tavsiye vardır. O da «İstihyat Liselerinin kurulması, köy okullarının bu İselerden yetiştirilecek hocalara verilmesi ve (belki o zamana kadar da) köy çocuklarının, acık Anayasa hükûmine rağmen, okutulması».

Garplışma davasının, bu müdahale ile gerçekleşeceğine inananlar, Batı uygarlığına ulaşma savaşımızda, gerçekten bir yeni yol tutmuş sayılırlar...

1001 GECE MASALLARI

- Disney'den sonra -

"United Productions of America"nın perdelerimize ulaşan ilk uzun filmi «1001 and One Night — 1001 gece masalları» Türk sinema seyircisinin ne kadar acıklı durumda olduğunu bir kez daha ortaya koyuyor: «UPA» en iki yıldan beri, dünya perdelerinde canlı - resmin en önemli temsilcisi olarak yer bulmaktadır. Ama Türk seyircisi, ancak on iki yıl sonra her nasılsa «UPA»nın bir eseriyle karşılaşabilmektedir. Türk sinema seyircisi nasıl Amerikan sineması dışında — o da çok kez en kötü örnekleriyle — başka sinema tanıyamamaktaysa, canlı - resimde de Walt Disney'nin Mickey'lerinden, Donald Duck'larından, Fred Quimby'nin Tom and Jerry'lerinden başka canlı - resim tanıyamamaktadır. Oysa bugün artık Disney ve onu izleyenler, canlı - resmin olsa olsa orta çağ'ını temsil etmektedirler. Buna karşılık, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerika'nın tekelinden çıkan canlı - resim, dünyanın çeşitli ülkelerinde çok değişti, çok canlı bir gelişmeye ulaşmıştır. Robert Benayoun'un birkaç ay önce yayımlanan o çok güzel kitabı, «Le dessin animé après Walt Disney» (Disney'den sonra canlı - resim) bu gelişmenin canlı bir tablosunu veriyor. Disney, garajından Burbank'taki dev stüdyosuna, oradan da Los Angeles yakınındaki Anaheim'de 160 arlık toprak üzerine yayılan 150 milyon dolarlık «Disneyland»a kadar bir çağır intiharısa doğru ilerlerken, 1941 de Disney stüdyolarındaki grevden sonra ortaya çıkan «UPA»cular A.B.D.'nde: canlı - resim yenilikten yeniliğe kostüran Norman Mac Laren çevresinde toplananlar Kanada'da: kukla ve canlı - resim filmlerinde yeni bir çağın açan Jiri Trnka ve Karel Zeman Çekoslovakya'da; canlı - resim Eisenstein'ın diye tanınan Alexandre Alexeieff Fransa'da; «UPA»nın yolunu izleyen John Halas ile John Batchelor İngiltere'de «canlı resim», sinemanın en zengin, en ileri kollarından bi-

ri haline getiriyorlardı. Bu yeni - canlı resim, artık Disney'nin «yarı aydın» kafasından çıkan, hayvanları insan davranışında gösteren, üzerlerinden basitlik akan canlı - resimlerinden, ya da gittikçe çığır bir gerçekçilikle canlı - resmi eklemlenmiş insanlara yaklaşılan (nitelikim Disney sonunda doğrudan doğruya oyuncuların rol aldığı filmler çevirtmeğe başladı) eserlerinden çok değişti: Yeni canlı - resim çağdaş sanatın, soyut sanatın hem'nin bütün akımlarını sindiren, Klee'den Picabia'ya, Kandisky'den Picasso'ya, Fishinger'den Saul Steinberg'e kadar çeşitli ressamlardan etkilenen, öykülü filmlerle karşılaştırılmayacak kadar «cesur» denemelere girişen bir sinema koluydu.

Bu kolun en önemli temsilcilerinden olan «UPA», yukarıda da belirtildiği gibi, Disney stüdyolarında patlak veren bir grevden doğdu. (Grevcilerin, baş bıraktıkları stüdyoların duvarlarına Dumbo ile Pinocchio'nun «cubist» versiyonlarını çizmeleri, ilerdeki gelişmenin bir belirtisi sayılabilir) Disney'den ayrılan 14 canlı - resimci Stephen Bousustow'un başkanlığında yeni bir canlı - resim topluluğu meydana getirdiler. Topluluk önce, reklam filmleri, TV filmleri, seçim propagandası filmleri, üçüncü aleyhinde filmler, savaş içindeki Amerikan ordusunun eğitiminde kullanılan filmler çevirdiler. 1948 de Columbia ortaklığının yardımıyla, Burbank'ta eski patronlarının büyük stüdyosu yanında yeni bir stüdyo kurdular. Meydana getirdikleri canlı - resimler, Disney'nin tekniğinden tamamiyle ayrıydı. Disney'nin, oğ qerekeçliliği, kişilerini belirtmekte kullandığı ayrıntılı çizimleri, insan davranışındaki hayvanların yerine «UPA», düz çizgi temeline dayanan, sade, açık resimler; Georges Herriman, Virgil Parch, Saul Steinberg gibi en iyi Amerikan karikatüröülerini örnek alan çizimler kullanyorlardı. Anlattıkları da, hayvanlar ara-

YILDIZCILIK

Nijat ÖZÖN

Sinemacılığımızın buca derdi yetmişmiş gibi şimdi de yonisi adamakıllı, kök salmak üzeredir. Yeni deri, Hollywood deyimiyle «star-system» ya da türkçe adıyla «yıldızlıktır. Yıldızlılık gerçekte sinemamız için yeni birşey sayılmaz: 1950 den bu yana oyuncuların, yapımcıların, bazı dergilerin özentisi olarak süregelmiştir. Ama başlangıçta, yıldızlığı asıl ayakta tutan iktisadi bir dayanak olmadıktan önce, oldukça masum bir özentilikten ileri geçmiyordu. Şimdiki öyle değil; sinema endüstrisinin yapısını, filmin yapısını temelli değişikliklere uğratan, birtakım kötü sonuçlara yol açan çeşitlenmiş gerçek bir yıldızlıktır. 1950'lerde ortaya çıkan ilk «yıldızlar», yerli filmin bir avuç müsterisinin gösterdiği ilgiyle, birkaç sinema dergisinin reklâmıyla avunan, buna dayanarak ellerine geçen paranın azlığında yakınıp duran kimselerin «fahişliği» yıldızlığıydı. Bugün bu seyirci kütlesi genişlemiş, sinema dergileri çoğalmış, yıldız reklâmı da artmıştır. Ama bütün bunlar sebepten çok, sonuçtur. Gerçek sebep, film yapımındaki artıştır. 1950'lerde film yapımı 25 sularında dolaylı olarak yıldızlılık başladı, 1950'lerde film yapımı 100 ün üstüne çıktığı vakit yıldızlılık, önü alınmaz bir gerçek oldu. Büyükle bir avuç «yıldız», artan «talep»le karşılığınca yıldızlılık doğdu.

Mesele yalnızca, 1950'lerin 500 lira alan oyuncusunun eline bugün 50.000 lira geçmesinden ibaret basit bir rakam değişikliği değildir. Herşeyin hemen en aşırıya olan düşkünlüğümüz burada da kendini göstermiş ve yıldızlığın bütün kötü sonuçlarını birlikte getirmiştir. Önce şunu belirtmek gerek: Oyunculara ayrılan para, hemen bütün ülkelerde, yüzde olarak, öbür bütün kalemlerdekinden yüküldür. Bu kalemin en yükü olduğu ülke A.B.D. dir. Hollywood'ta ortalama bir filmin bütçesinde oyun, bütçenin % 25 ini meydana getirir. Bizim iki yıllık geleneği olan yıldızlığımız, hemen bu % 25 e erişmiştir. Oysa bu yüzde, ortalama bir film için Fransa'da % 15, İtalya'da % 17, İngiltere'de % 16 dir. İkinci olay, yabancı ülkelerde bir «yıldızın» yılda 2-3 filminden fazla film çevirmemelerine karşılık, bizim yıldızların yılda 7-8, bazan bir düzünüye yaklaşan film çevirmeleridir. Büyükle seyirci, aynı yıldızın yarattığı aynı tip insanların, birbirine benzer serüvenleriyle karşı karşıya kalmakta, oyunda bir kalıplaşma meydana gelmekte, seyirci bunun dışında birşey tasarlamamakta ya da bu çeşit şeylerle karşılaştığı vakit yadırgamaktadır. Yine bunun sonucu olarak, senaryoya göre oyuncu seçimi değil, oyuncuya göre senaryo seçimi ortaya çıkmıştır. Yıldızlığa dayanan filmlerin çoğunun senaryosu, piyasa romanlarından alındığı için, bu çeşit romanların perdeye aktarılması da hızlanmıştır. İki yıldan beri beyazperdemiz, daha önceki dönemle karşılaştırılmayacak bir

piyasa romanları uyarlaması (adaptation) salgınına uğramıştır. Bu çeşit romanların değeri göz önüne alınınca, bu salgının sinemamız için ne kadar zararlı olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Bir avuç yıldızın, film yapımının büyükle yarıya yakınına elde tutması, yarıya yakınında görünmesi, yarıya yakınında aynı tutumu sürdürmesi, perdemize korkunç bir «monoton» luk kazandırmıştır (şimdiki yıldızlığın yıkılması umudunu da herşeyden çok bu «monoton» luğun yakın bir gelecekte seyircide uyardıracağı bikkınlığa bağlamak gerekiyor.)

Doğrudan doğruya filmlerin niteliğini etkileyen bu olaylar dışında, sinemamız için zararlı başka etkenler de yer almaktadır. Yapımcı, değişikliğe kolay kolay razı olmadığı için, nasılsa bir filmiyle başarıya uğrayan yıldız tutmakta, bu yıldızın 7-8 filmde oynaması, bundan bir ya da birkaçının mali başarı sağlamasına yol açmakta, büyükle perdenin gedikli olabilmektedir. Bu da başka oyunculara yolu tıkamaktadır. «Yıldızlar ile öbür oyuncular arasında kazanç bakımından büyük ayrılık vardır, bu da bir çeşit aristokrat oyuncu sınıfı yaratmaktadır. Öte yandan, oyuna ayrılan paranın bütçede meydana getirdiği şişkinlik, filmin niteliğini yükselten bir yatırım değildir. Zira, her nasılsa yıldızlığa erişmiş oyuncunun, sinemaya oyun bakımından getirdiği hiçbir şey yoktur. Buna karşılık yıldızın bütçeye getirdiği bu şişkinlik, hemen her vakit, kaçınılmaz olarak, yüksek telif ücreti ödenmiş bir piyasa romanının şişkinliğiyle birlikte geldiğinden, film yapım giderlerinin olağanüstü bir ölçüde artmasına yol açmakta, piyasada kargaşalık yaratmaktadır. Yapım giderlerinin artışı, yapımcıları dış kaynaklardan, özellikle dağıtımcılardan kredi sağlamağa zorlamakta, kredi sağlamak için de yapımcının dağıtımcıya, çevireceği film için birkaç «yıldız» adı vermesi gerekmektedir. Büyükle bir kısır dönelim (fa-sit daire) kendiliğinden ortaya çıkmakta, ayrıca yapımcıların kötü zevkine, dağıtımcıların ondan daha kötü olan zevki katılmaktadır.

Öte yandan, yıldızlara giden para hiçbir vakit yararlı bir yatırım da değildir. Bu para, çok kez lükse, gösterişe gitmektedir. Burada, nedense, Hollywood'luların aksine, paranın verimli bir işe, bu arada sinemaya yatırılması gibi bir davranışa raslanmıyor. Arada bir, oyuncular arasında sinemacılaşma, bu arada en çok yapımcılık ve yönetmenliğe heveslenenler de ekimiyor değil. Ne var ki, bizim sinemamız için bu olay hiç de hayırlı sonuçlar verecek bir davranış değildir; zira oyunlarımız, sinemacılık meseleğinde çalışanlar arasında sinemaya en az yakın olanlardır.

Sinemamız içinde bulunduğu kargaşalıktan doğan yıldızlığın, bu kargaşalığı daha da arttıracığından korkulur.

sında değil insanlar arasında geçiyordu. 1950 de, ünlü «Gerald Mc Boing - Boing» filmiyle ortaya konan tip, «UPA»nın ilk büyük başarısını meydana getirdi. Konuşmasını beceremiyen, yalnızca «Boing - Boing» şeklinde tuhaf sesler çıkarabilen, bundan dolayı ailesi içinde de arkadaşları arasında da hor görülen küçük bir çocuğun, sonunda ünlü bir radyo «efektçisi» olmasını anlatan bu film, halkın büyük ilgiyi topladı. Ertesi yıl, zenci folklorunun ünlü «Frankie and Johnny»sini ele alan «Rooty Toot Toot», «Boing - Boing»ten sonra «UPA»ya ikinci bir Oscar kazandırdı. Bu ikisi arasında «UPA»nın ikinci ünlü filmi «Mr. Magoo» ortaya çıktı. Mr. Magoo, Gerald gibi kusurlu bir insandı ve hikâveleri de hep bu kusura dayanıyordu: Mr. Magoo varı kör denebilecek kadar miyop bir ihtiyar-

dı. «1001 gece masalları»nda «Alâttin'in İmbası» konusu çevresinde dönen serüvenleriyle bu kusurundan doğan bazı gü-lünç durumları ortaya konan Mr. Magoo büyükle «UPA»nın çeşitli filmlerinde havada, uzayda, ski yaparken, kovboyar arasında ... ele alındı.

«1001 gece masalları», «UPA»nın da, «Mr. Magoo»nun da ilk uzun filmi. Birkaç öykülü film arasında zaman zaman parçalarını gürekle tanıdığımız kısa «Magoo»lar kadar başarılı olduğu pek söylenemez. Bununla birlikte, çizgi - resmi kullanışı, canlandırma tekniği, seslendirmedeki başarısı ve renkleri, kışkırtıcı ele alışı, gültüleri (saz) ile «UPA»nın çalışmaları konusunda, bu alanda tememiyen habersiz olan seyirciyi uyartabilecek değerdendir.



1001 Gece Masallarından



Orfeu Negro ile Marcel Camus aydınlık, dinamik ve anlamlı bir hayat yorumu sunuyor...

ORFEU NEGRO

..Kuzgunî Dalga..

"Orfeu Negro'da Batılı bir sinema adamı bize olanca açıklığı, çekiciliği ve canlılığıyla hayat karşısındaki tutumunu açıklıyor. Genç rejisor Marcel Camus için «Orfe» binlerce yıllık bir efsâne olmaktan da ötededir. Birbirlerini çığırına seven Orfeu ile Eurydice'in mutluluğu ve trajik sonu Camus'de bir hayat görüşünü anlatmak için bir yol, bir ortam oluyor. Orfe efsanesi nedir? Hiç olmazsa «Orfeu Negro» da bunun üstünde durmak gereksiz. Sevginin, sonsuz bağlanışın ve kıvrandıracak bir merakın sembolleştirildiği bir efsâne. Brezilyalı romancı Vinias de Moraes'ın çağımıza getirdiği «Orfe»yi, Marcel Camus, bir yerde trajedi olmaktan bile çıkartıyor.

Şimdi kırk yaşlarında olan genç sinema adamı «Orfeu Negro»yu çevirdiğinde 1958 yılındaydık. Marcel Camus Hindicini savaşlarından bir kesiti görülmemiş bir açıklık ve teknik rahatlıkla anlattığı «Mort en Fraude - Kaçak Ölüm» den sonraki boş yıllarının acısını çıkarmaya hazırlanıyordu. Felsefe ile sinemanın kaynaştığı bir kültürle beslenmiş genç adam kuzguni derili insanların ortasında, Orfe'yi artık bir vatan olan modern bir efsâne anlatıyordu. Vatman Orfe ve köyden şehire kaçan güzel, sırtı, girin köylü kızı Eurydice. Bu ölümcül efsânenin arkasında gökdelen yapılarının ürktüğü görünümüyle Rio de Janeiro'nun silüeti yer alıyordu. Bir şehir silüeti ve hayatı sonuna değin yaşayan insanlar. Marcel Camus filme bir tramvay dolusu insanla giriyor. *Tıklım tıklım bir tramvay. Anıtlar, müzeler, buram buram terleyenler. Güzellikleri, rahatlıkları yok etmiş bir büyük şehirde son duruşa, depoların ardındaki gecekondulara giden insanlar. Terlere balmış ama gücünden, umutlarından hiç yitirmemiş bir Orfe.*

Marcel Camus bütün film boyunca molları çok sağlam kişilerin serüvenini anlattığını saklamayacak. Ya da insanları böyle bir güçte görmek istediğini.

Hayatla haşır neşir olmuş insan..

Orfe, köyden kaçmış Eurydice'i tramvayda tanıyor. Efsânenin çizgisel buradada kendini göstermektedir. Eurydice ardına musallat olan ölüm'den kaçmaktadır. Büyük bir öldürülme korkusu ve ondan çok, çok daha büyük bir hayat tutkusunu. İnsanlığının binlerce yıldır süregelen çelişmesi, korkusu. Güzel kız son duruşta iner ve akrabalar olan bir genç kızın, Sarafina'nın gecekondusuna yönelir. Orfe de sevgilisi Mira'yla nikâh dairestinin yolunu tutar. Sonradan yağacakları efsâneyi de ilk nikâh memurundan duyar: Orfeu'nin

ve Eurydice'in kim olduklarını öğrenir.

Marcel Camus'un şiirsel, büyümlü havası Orfe'ye bir gitar sunar. Üstünde «Orfe'nin gitarı» yazan. Orfe'lerden Orfe'lere kalan. Orfe gitarını rehinciden geri alır. Marcel Camus bu arada Rio'yu kullanmaktan geri kalmamaktadır. Günlük hayatın, çarşıdan pazardan seçme kesitler. Bu seçme durumu hep sürecektir. Marcel Camus hayat görüşüne, yaşam karşısındaki tutumuna uygun ne varsa alan, seçen ve kullanan bir sanatçı. Sürekli bir seçme işlemi. «Orfeu Negro»nun eksikliği, ihaneti de buradadır. *Bırakınız Brezilya insanının iç dünyasına inmeyi ya da Brezilya insanının duyarlığını, hayat esprisini o anlayışla veremeyi; Marcel Camus, gerçek Brezilya yaşamını bile her yanıyla duyurmayı denemiyecektir.* Rejisörün Brezilya'ya tanınması için tek fırsat, ekonomik nedenlerle film çekiminin durduğu günlerde işsiz güçsüz şehri dolması oluyor. Marcel Camus ancak ondan sonra lüks otellerden tramvaylara inebiliyor. Ama bu bir batılı adamın iç yüzüne biraz girebildiği bir başka yaşama biçiminden, batı dünyasını çarpacak, saracak belirlili durumlar seçmesinden başka sonuç sağlamıyor. Gerçekte Brezilya çağımızın en dertli ülkelerinden birisi. Aslında bütün Güney Amerika, bütün dünya da dertli. Bunu biliyoruz. Hele Brezilya... Şu silkip atanadığı kahredici bir geçmişle; girmek istediği yepyeni, modern bir hayat düzeni arasında sıkışa kalan ülke. Burada ortaya çıkan sorunların çoğu çağımızın geri kalmış, kalkınmamış ülkelerinin de bir numaralı sorunu. Açlık, yoksulluk, köyden şehire göç ve şehire ısınmak. Brezilya denemesi en büyük laboratuvarlardan birisi. Salt sanatçı olmakla kalmayan, toplumsal endişelerle de yüklü bir «çağın adamı» için Brezilya'da çevrilen filmde yapılacak çok iş var. Marcel Camus bunların hiç birisine yaklaşmıyor.

Yaklaşıyor ya yaklaşmış olsa; köyden şehire gelen insanın geçirdiği moral değişikliği ele almış olsa; bütün bunlardan sonra anlatılmak zorunda olsaydı şeyi, bu saralmış insanı kurtuluşa götürecektir yolu inceden ininceye işliyor «Orfeu Negro». Bu hayatı tanıyan ve hani ekmeğini taşın çarşanlar gibi, umudunu herşeyden; bir gıttardan, bir ezgiden, bir rakstan çıkarabilen; hayatı bir anda renklendiren, anlamlandıran, kıvraklaşan bir tutum. Yenilenen umutlarla, insana herşeyi yapabileceğini, hiç ama hiç yenik düşmeyeceğini tatlı tatlı faldayan bir film. Orfe'nin gitarının sembolik değeri de burada galiba. Bir eskimış, cilası kaçmış gitar böylesine büyümlü sesler, ezgiler verebiliyorsa insan bunu istediği içindir. Evrende olan her şey insan korkaklığını bir kenara bırakıp, o işe dört

elle sarıldığında. Orfe'nin söylemek istediğini çığırına bir tutkuyla yüreğinde duyduğu anlarda dudaktan dökülen anlam yüklü şarkılar, sözcekle. Danslar, sevgiler ve herşey. Bütün bunları yaratan insandır. Ne gitarın güzelliği, ne kadının güzelliği, ne güneşin büyümlü. İnsan biraz da «inanmak»tır. İnanç, insana güneşi bile doğdurur. Orfe'nin büyümlü gitarından taşan ezgilerle doğan güneş bile, insanın öyle olmasını istediğindedir.

Demek ki «Orfeu Negro» ile Marcel Camus bizlere aydınlık, dinamik ve anlamlı bir «hayat yorumu» sunuyor.

Soyutlaşmış bir modern çağ: Kağıt ormanı

Rio karnavalının dans, müzik ve çığırına eğlence ortamında Orfe'nin trajedisi oluyor. Sevince keder, acıyla mutluluk arasındaki büyük bağ ve

hızlı geçişler. İnsanın en mutlu anında bile mutsuz bir insan var. İnsanın bölmeleri her yerde, birbirinden iyice ayrı ve uzak. Her yerde matem sofrasına hazırlanan etler, her yerde düğün gölgenine sığıp da oluyor. Bunu biliyoruz. Değirmeyen bir et gerçeği ve insanın görüş açısı. Yorumu, bir şeyi öyle ya da başka bir biçimde sayması. Bu aptan Orfe'nin trajedisine çok üzülmeğe de gerekiz. Akıp giden kalabalıkların yanında bireyin, ortanda bir karnavalın olayı da ne ki? Yürüyen bir orduca soluğu kesilen ya da yorgunluktan düşen bir er... Ordu yürüyecektir, belki de düşeni çigneyerek. «Orfeu Negro»da hayat bir sonsuz akış oluyor ve acı demeden, keder gözetmeden çoğunun bir sel gibi akıyor. Bu oluşum içinde Orfe Eurydice'i ile kişisel serüvenini yaşıyor. Önce çok mutlu oluyorlar. Sonra «ölüm» maskeli takımı «kötü sonun yarattığı» araya giriyor. Karnavalda Sarafina'nın giysilerine bürünüp çığırına danseden Eurydice'i tanıyor «ölüm» ve ardına düşüyor. Orfe kalabalıkta yitirdiği sevgilisini, sevgilisi en güzellerinden birisini kendisine doymaya veren güzel kadını çığırına aramaya koyuluyor. Eurydice tramvay deposuna saklanmış, çışık çışık. Ortalığı aydınlatmak için elektrik akımını açan Orfe, tellere tutunmuş olan Eurydice'i kolu kanadı kırık bir kuş gibi, çaresiz ve ölü yere yığıveriyor. «ölüm» maskeli geylanla boğuşan Orfe ve bayılmış. Canavar düdüklü. Can kurtaran ve polisler. Eurydice'in cesedi morga götürülüyor.

Kendine geldiğinde Orfe'nin inanmazlığı, Kışiyi en beklemediği anda bulan acının, ölümün yarattığı o umursuz inanmazlık. «Olmaz», «olmaz», «olmaz»... Olan karşısında çakınlıkla, kinle, öfkeyle, inançsızlıkla binlerce kez söylenen anlamlı söz. İnsanın ölüm'e isyanı. Orfe de isyan ediyor. Bağkaldırıyor. Sokaklarda, karnaval gençliklerinin bittiği, son arta kalanların polis arabalarına tıkıştırıldığı alanlarda Eurydice'i arıyor. Bir polis'e «çok değerli varlığımı yitirdim» diyor. Polis bir gökdeleni gösteriyor. «Kayıp Şeyler Bürosu.» Bir asansör Orfe'yi bu modern cehenneme çıkarıyor. Odalar, odalar, odalar. İçeri tiki, baba, şalayısıya kâğıtlar, dosyalar dolu odalar. Sonra yaşlı bir bekçi. Odaların bekçisi, Yitirdikleriyle yanmış, tutuşmuşların azap odalarının bekçisi. Yerlerdeki küçük küçük kâğıt parçalarının süpürgecisi. Soyut, alabildiğine soyut bir ortam. Bürokrat, formalist ve insanca olmayan bir toplumsal yönetimin sembolik görünüşü. Çağımızda insanın bağlandıği dört duvar. Kağıt duvar. Orfe ile yaşlı bekçi arasında geçen anlamlı konuşmalar.

Bekçi Orfe'ye daha başka bir yanılmayı teklif ediyor. Biliş altını herşeyi üstün kılıp psikolojik zorlamalarla «yitirdiğini kendinde yaşamak.» Gerçeği kabullenemeyişin bir başka yanıtı kurtuluş yolu. Binlerce yıllık efsâneye çağdaş insanın batılı gerçek damga ya da... Orfe'nin yalnız, acılı, kahrolmuş sesine, «Eurydice... Eurydice» çağırısına yanık veren bir ses. «Orfe, ben geldim», «arkandayım», «sakin dönüp bakma ama, giderim sonra.»



Orfeu'nun söylemek istediği danslar, sevgiler ve herşey...

HAFTANIN SANAT HAREKETLERİ

TIYATRO

ANKARA

AĞAÇLAR AYAKTA ÖLÜR (Los arboles mueren de pie) — Yazar: Alejandro Casona, Çeviren: Müjerraf Hekimoğlu, Sahneye koyan: Ahmet Evintan. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Yeni Salma, Cuma her gün, Pazar matine).

BİR DON KİŞOT (L'Introuvable) — Yazar: Jean Anouilh, Çeviren: Lütfi Ay, Sahneye koyan: Ziya Demirel. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Öğünce Tiyatro, Çarşamba, Cuma her gün).

BUYUK JUSTINYEN — Yazar: Refik Erduran, Sahneye koyan: Şahap Akalin, Dekor — Kostüm: Refik ve Hâle Eren. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Büyük Tiyatro, 12 Ocak).

CENGİZ HAN'IN BİSİKLETİ — Yazar: Refik Erduran, Sahneye koyan: Ragıp Haykır. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Küçük Tiyatro, Pazartesi her gün, Pazar ayrıca matine).

COPELLA — Leo Delibes'in 3 perdelik bale. Sahneye koyan: Aline Phillips, Müzik yönetmeni: Ulvi Cemal Erkin, Dekor — Kostüm: Ulrich Damrau. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Büyük Tiyatro, 8 Ocak). — 15 Ocakta **COPELLA** ile birlikte, Devlet Tiyatrosu bale bölümünün ikinci denemesi **LES PATINEURS** başlayacaktır. Koreografi: Frederick Ashton, Müzik: Meyerbeer. — Klâsik tıknazın bütün ustalık gösterilerini kullanan patinajlı bale.

ÇARDAŞ FURSTIN (Die Czardasfürstin) — Emmerich Kabanın opereti. Çeviren: Mazhar Kunt, Sahneye koyan: Azmi Örses, Müzik yönetimi: Sabahattin Kalender. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Öğünce Tiyatro, 18 Ocak).

ÇİNGENE BAHON (Der Zigeunerbaron) — Johann Strauss'un opereti. Çevirenler: Saip San, Sabahattin Kalender, Müzik yönetimi: S. Kalender, Sahneye koyan: Azmi Örses, Dekor — Kostüm: Ulrich Damrau. — Bk. YÖN, Sayı 2 (Öğünce Tiyatro, 14 Ocak, saat 15:00).

DOLAP (La pièce pour un homme seul) — Yazar: Robert Thomas, Çeviren: Adalet Ağaoğlu. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Meydan Sahne, Her gün: 18:15, Pazar matine).

GERGEDAN (Rhinocéros) — Eugène Ionesco, Çeviren: Fikret Adil, Sahneye koyan: Cüneyt Gükçer, Dekor — Kostüm: Refik ve Hâle Eren. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Büyük Tiyatro, 14 Ocak matine).

HAENSEL VE GRETEL (Hänsel und Gretel) — Engelbert Humperdinck'in operası, Müzik yönetimi: Ottavio de Rose, Koro Başkanı: Adolfo Camozzo, Koreografi: Ann Parson, Sahneye koyan: Feridun Altuna, Dekor — Kostüm: Seza Altındağ. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Büyük Tiyatro, 11 Ocak).

HAMLET — Yazar: W. Shakespeare, Çeviren: Orhan Burian, Sahneye koyan: Cüneyt Gükçer, Dekor — Kostüm: Refik ve Hâle Eren. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Büyük Tiyatro, 18 ve 14 Ocak).

MANON LESCAUT — Giacomo Puccini'nin 4 perdelik operası. Türkçesi: Ulvi Cemal Erkin, Sahneye koyan: Feridun Altuna, Dekor: Ulrich Damrau. — Puccini'nin büyük operalarına ilki (Büyük Tiyatro, 13 Ocak).

SON BAND (Krapf's Last Tape) — Yazar: Samuel Beckett, Çeviren: Feridun Altuna, Sahneye koyan: Asuman Korad. — Bk. YÖN, Sayı 3 — Aynı oyunun yanı sıra: **PUSUDA** — Cahit Aray, Sahneye koyan: Asuman Korad, Dekor: Hüseyn Münem. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Oda Tiyatrosu, Pazartesi her gün).

ZAFER MADALYASI (Mr. Roberts) — Yazarlar: Joshua Logan, Thomas Heggen, Çeviren: Leyla Turnier, Sahneye koyan: Hal-dun Dornen. — Bk. YÖN, Sayı 3 (Meydan Sahne, her gün saat 20:00).

İSTANBUL

APTAL KIZ — Marcel Achard'ın polis komedisi güzelliği konusundan değil, Kent oyuncularının başarısından alıyor. Yorumcu küçük zekâ oyunları ve bazı uzun sahneler (Reji: Kâmuran Yüce, Oyun: Müşfik Kenter, Şükran Güngör, Genco Erkal, Yıldız Kenter, Alev Koral).

AŞK EPİTAFİSİ (Kenter Tiyatrosu) — Jean Anouilh'un şiir ve kararsızlık yüklü, modernize edilmiş «Eurdice» esanesi. Sahneye koyuculuktan anlamayan bir tiyatro oyuncusu: Müşfik Kenter ve çok başarılı bir Eurdice: Çiğdem Selçuk. Kenter'in yeni başarısıdır. (Reji: Müşfik Kenter, Oyun: Genco Erkal, Ç. Selçuk, Kâmuran Yüce, Şükran Güngör).

İKİZ KARDEŞİM DAVID (Gong Tiyatrosu) — Rene Mac Dougal'in çeşitli terakileri bir polis olayını heyecanıyla bağlayan basit komedisinde İstanbul'un en iyi oyunculuğu. Altı genç sanatçının ortaklaşa başarısı (Reji: Pekcan Koşar, Oyun: Seden Kızıltug, Lâle Beliz, Perihan Aydınbaş, P. Koşar, Coşkun Delikan, Yıldız Olgaç).

İKTİDAR (Üsküdar Tiyatrosu) — Maxwell Anderson Amerika'da politik kulisini anlatıyor. Politika oyunlarını görmek için seyretmek, ama Şehir Tiyatrosu oyuncularını değil. (Reji: Tunç Yalman, Oyun: Melâhat Hasançoğlu, Kemal Bekir, Ağâh Hüsnü, Müftü Kiper.)

SİNEMA HABERLERİ

New York Film Eleştirmecileri Derneği, 1961 yılının en iyi filmi olarak «West End Story» — West End öyküsünü seçmiştir. Robert Wise'in yönettiğinde meydana getirilen «West Side öyküsü», Shakespeare'in «Romeo ile Juliet»inin, çağımızın Manhattan'ında iki rakip «siyah genç» çetesi arasında uygulanan danslı, müzikli versiyonudur. **Denek Robert Rossen'ın**, bir bilardo masası çevresinde dönen «The Hustler» — Beccerik filminden dolayı en iyi rejisör seçilmiştir. En iyi yabancı film olarak, İtalyan rejisörü Federico Fellini'nin «La dolce vita» — Tutti hayatı seçilmiştir. **New York'ta eleştirmecilere göre en iyi kadın oyuncu**, Vittorio de Sica'nın «La ciociara» — Takıyalı kadınındaki oyuncuyla Sophia Loren; en iyi erkek oyuncu, Stanley Kramer'in «Judgement at Nuremberg» — Nuremberg'te yargı filminde canlandırdı-

ğı Alman avukatı rolüyle Maximilian, tanınmış oyuncu Maria Schell'in kardeşidir. Eleştirmeciler, yine aynı filmde en iyi senaryodan dolayı da değerdendirlerdir.

«Time» dergisinin sinema yazarı Brad Darrach'a göre, 1961 in en iyi Amerikan filmi ise şunlardır: Norman Panama ile Melvin Frank'ın Amerikan yaşamını canlandıran komedisi «Facts of Life» — Hayat olguları, Walt Disney stüdyosunun uzun canlı — resmi «101 Dalmatians» — 101 Dalmaçya köpeği, Amerikan yeni dalgasından John Cassavetes'in «Shadows» — Gölgele, yeni Amerikan rejisörlerinden Alexander Singer'in «Cold Wind in August» — Ağustosta soğuk yel, Richard Thorpe'un yeni komedisi «The Honeymoon Machine» — Balayı makinesi, William Castle'in «korku filmi» «Homicidal», Rossen'in «The Hustler», Cuy Green'in «The Mark» — Damgası (bu film gerçekte

İngiliz filmidir), Anthony Mann'ın «El Cid». Aynı eleştirmeciye göre, 1961 de Amerika'da gösterilen en iyi yabancı filmler de şunlardır: Çek canlı — resim ve kuldacta Jiri Trnka'nın Shakespeare'in oyunundan kullandığı «Bir Yaz Gecesi Rüyası», genç Sovyet rejisörü Grişori Çukray'in «Baldı o soldate» — Bir askerin şarkısı, Fransız «yeni dalga»ından Jean-Luc Godard'ın «A bout de souffle» — Sessizliğin. İngiliz rejisörü Karel Reisz'in geçen mevsim İstanbul'da oynayan «Saturday Night and Sunday Morning» — Sevimsiz Günleri, İtalyan rejisörü Michelangelo Antonioni'nin «L'avventura» — Macera-sı, Fellini'nin «La dolce vita», Luciano Visconti'nin «Rocco i sui fratelli» — Rocco ile kardeşleri, İngiliz rejisörü James Hill'in «The Kitchen» — Mutluk, Fransız rejisörü Philippe de Broca'nın «Les Jeux de l'amour» — Aşk Oyunları, Japon rejisörü Akira Kurosawa'nın «Macbeth uygulaması» — Kasküleride no sanakunin — Gizli Seso-su.

Çağdaş Orfe'nin sırtını döndüğünde gördüğü sarıık suratlı, yaşlı bir cadıdır elbet. Olanüstülüğün yeri mi var? Kendini gılgıncasına kaldırımlara atan bir Orfe. Sabahın ayazı ve duygusuz taşlar.

Ve Güneş yine doğar!

Bu modern cehennemde Eurydice'ni arayan Orfe'ye duyurulmuş gerçek. Ötelerde aradığı Eurydice gerçekten çok yakınında. Bir morgta. Cesedi gidip alması için her işlem de düzenlenmiş. Gitmek. Ölüyü oradan almak.

Morg. Türek sesli, akortlu, garip bir morg bekçisi. XX neç yüzüde bir Shakespeare kışkı gibi. «Git, git, bak içerden bud hangisiyse senin ölü». İçeride uzun, insan boyunca uzun mermer masalar. Masalarda giysili insanlar. Herşeyleri tam. Ama ölmüşler tümü de... Tipi kılıfında otopsi yapılacak, denemeler için kullanılacak insanlar. Bir canları olsa. Buzdolabından çıkarsalar. Orfe yüzü örtülü Eurydice'ni hemen de tanıır. Ölüsünü kucığına alır ve çıkar.

Doğuşu yaklaşıyor gün. Kimseviz sokaklar. Yerlerde uçuşan yapraklar, kâğıtlar. Sabah soğukluğu. Yüzünde elemenden, kederden, acıdan çizgiler, gözgicikler sıralanan bir Orfe. Büyük şehri adını yitirdi. Rio de Janeiro. Bağırında yüz binlerin burnu koca bir kör. İnsan dramına ses vermeyen duygusuzluk orman.

Orfe tepelere, geçekondusuna doğru yönelir. Kucığında kutsal ölüsü. Oysa tepede, ölümin soğuk yüzü Orfe'yi bekliyor. Kükâre, kınlı, duygularını yitirmiş Mira. Orfe'nin eşi. Orfe'nin yüzüne, yüzüne fırlatılan taşlar. Orfe bu ölümlü hem beklemektedir de... Ses etmez. Kucığındaki Eurydice'yle birlikte arkasındaki nprundan yuvarlanır. Uçurumun ötesinde, taa uzaklarında büyük şehir sınıtı yine canavar, canavar yükselir durur.

Orfe'nin dramı burada bitmiştir. Büyük oluşundan, hayatın akışından soluğu kesilen bir «tek». Bir birey. Celine'nin «Toplumsal önemi olmayan bir şey, bir birey ancak sözüne yeni bir yorum, Gür kaymaktan yiten bir damla.

Marcel Camus'ün doğan güne bağlar. Orfe'ye inanan, onun dileğinde güneşi doğdursun diye bile inanan bir küçük çocuk, Orfe'nin anısı için güneşin yeniden doğmasını ister. Gitarını alır. Bir başka küçük arkadaşına, geleceğin bir başka Orfe'sine verir gitarı. Zorlar çalması için. Çocuk önce tedirgin ve kaçak, sonra sonra iğnen ve coşkunca bir tempoyla çalmağa koyulur. Bir kız çocuğu da belirirler. Apak bir Eurydice. Tempoya uyar, güneş olanca güzelliğiyle bu trajedinin üzerine doğarken kız da istekle, sevinçle, sevgiyle dansa koyulur. Çocuklar, başka çocuklar. Dudaklarından büyüü sözçükler, gitarından iğnen çıkıyor çıkan bir yeni Orfe. Bir başka Eurydice. Doğanın genliği bu. Bir bitişle birlikte bir başlangıç. Sürekli geçiş. Dursuz duraksız bir oluş. Bu oluşun tanrı insan. Tükemeyen insan.

Hayatın güzelliği üstüne...

Marcel Camus'nün dünyası böylece hayatın güzelliği ve insanın tükenmezliği, sevginin büyüleyiciliği ve insanın gücü üstüne kuruluyor. Müzik, renk, ışık ve raka. Bu aydınlık dünyanın çemberi... Camus bir belgedir, tutumudur, bir yandan Rio Karnavalından, çevreden ve insanlardan anlamış gözlemler yakalarken, öte yandan da son bölümlerde soyutlanmış bir ortamı da kusursuz bir plastik düzen içinde veriyor. Burada hiç bir şey gerektirmeden çok değil. İnsana her şey bşvesine çok bilinçle seçilmiş olabilir ancak. Tıfı, wata işi bir seçim. Jean Bourquin'in «Estimancolar» görüntüleri bu kuzguni dalga filmi bşbüütün renklendiriyor, canlandırıyor. Marcel Camus'nun «Orfe»si Breno Mello. «Eurydice»i Marressa Dawn. «Alfons»u Lourdes de Oliveira, «Serafino»sı Leon Garcia amatör oldukları ölüde başarılıdır. Profesyonellikten uzaklığına rağmen doğal oyunculuk. Sinemada amatör oyuncu kul-lanma «İlminin yeni bir basması.

Folklor parkları, sambalar. Brezilya Karnavalını renklendiren canlı canlı ezgiler. «Orfeu Negro» sevgi, ölüm, sıca gibi değişik durumları bir müzik söleni içinde veriyor. «Orfeu Negro». Bu bir sanatın özel eserinden bize sunulan bir parça. Ancak gözükte görülen stakidra, yüreklilikle, zımsızlıkla anlatılabilen bir film. İnsanoğluna yücelten bir vapti. Gördüğünüzde filmi sevecektiriniz. Ama insanlık ve hayatı çok daha çok...

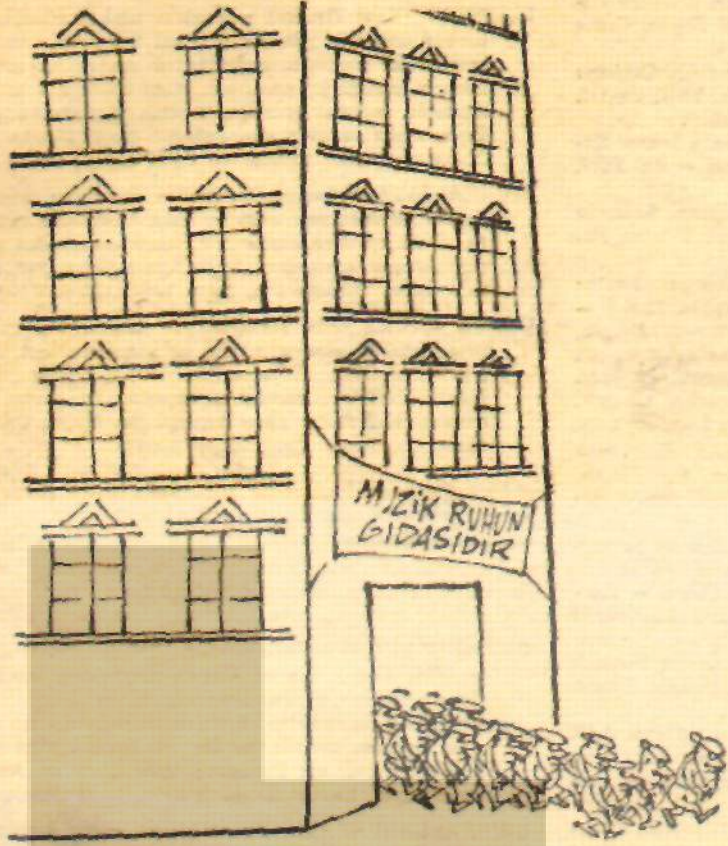
Ali GEVGİLİ

YÖN, 10 Ocak 1962

=Doğuda açlık var..

=tonbuç=

Cumhurbaşkanlığı orkestrası Doğuda konserler verdi...



- Ooh, ne doyduk ne doyduk



- Seni görende memlekette açlık var zannedecek!
- Seni gören de sebebini anlayacak!..



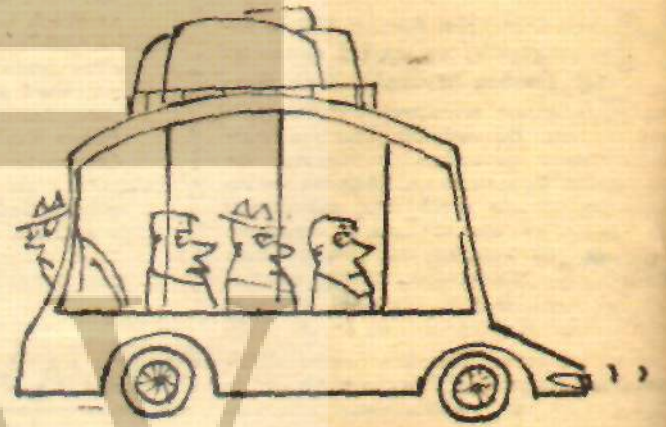
BÜYÜK DOĞU



DOĞUDA EŞKIYA AVL.



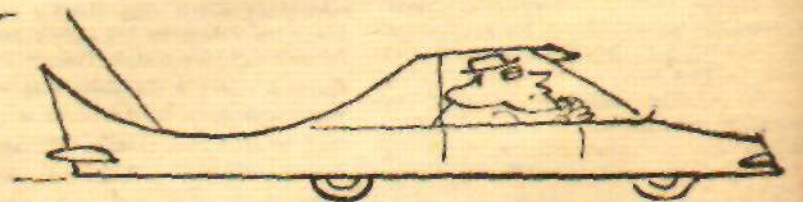
AÇ DOĞU



DÜN



Doğuyu düşünüyoruz...



BUGÜN